

ТРУДОВЕ

на Специализираното
висше училище
по библиотекознание
и информационни
технологии

5

PROCEEDINGS

of the State Institute
of Library Studies
and Information
Technologies

2006

Издателство „За буквите – О писменехъ“
София * 2006 * Sofia

ТРУДОВЕ

на Специализираното
висше училище
по библиотекознание
и информационни
технологии

5

PROCEEDINGS

of the State Institute
of Library Studies
and Information
Technologies

2006

Издателство „За буквите – О писменехъ“
София * 2006 * Sofia

IV. БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ

ВИЗИЯТА ЗА ПРОФЕСИЯТА НА БИБЛИОТЕКАРЯ, БИБЛИОТЕЧНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ПРОФЕСИОНАЛНОТО СЪЮЗЯВАНЕ В БЪЛГАРСКОТО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ

Мария Младенова

1. Формиране на представите за библиотечната професия от Освобождението до Първата световна война и отражението им в публикациите на българските библиотековеди

През всички исторически периоди, през които е преминало човечеството, в библиотеките на различни страни са работили забележителни личности, които чрез своята дейност са създавали и представите за професията на библиотекаря.

Специалността библиотекар съществува в света едва второ столетие и е сравнително млада, но длъжността е една от най-древните на земята. На тази длъжност са назначавани най-образованите хора на своето време, защото още в древността се утвърждава схващането, че библиотекар може да бъде преди всичко високограмотен човек, приобщен към мъдростта на човечеството. И действително, тези личности проявяват своя ум във всички сфери на знанието главно защото в тяхно владение и разпореждане са книгите.

Историята на библиотеките, изучаваща както личностите, които са ги създавали, а също и тези, които са работили в тях, ни е оставила знаци за делата на стотици библиотекар, които чрез труда си не само са развивали науката и културата и са утвърждавали ролята на библиотечната институция за просперирването на всяка нация, но и са налагали високи критерии към заемащите

длъжността на библиотекаря.

В най-голямата библиотека на елинистичния свят – Александрийската (Египет), превърнала се в световен научен център, са работили известни учени, писатели и поети – като Деметрий Фалерски, Аристарх Самоски, Калимах, Ератостен, Зенодот Ефески, астрономът Клавдий Птолемей, математикът Евклид и др., които развиват динамична научна дейност в библиотеката чрез професията си на библиотекари.

В Пергамската библиотека, утвърдила се като център за развитие на медицината, е работил древногръцкият философ и граматик Кратес Малоски, създал модел на Земята във форма на кълбо, върху което означил сушата и пресичащите я реки, които нарекъл „океани“.

Манастирските библиотеки на Западна Европа (IX–X век), създавани от монаси мисионери и църковни деятели, но и библиотекари като Магнус Аврелиус Касиодор, Исидор Севилски, св. Колумбан, Бенедикт Нурийски и др., определят развитието на библиотечното дело през този период, като продължават да изпълняват функциите на книгохранителници и на скриптории.

Задълженията на библиотекари в манастирите през средните векове изпълнявали монаси – книгохранители, за които работата в манастирската библиотека била основно занятие, а към изпълнението на главните им ангажименти се предявявали определени изисквания.

Манастирският устав от XI век изисквал към манастирите да има и библиотека, и книгохранител (пазител), който трябвало не само да се грижи за опазването на книгите, но и да ги раздава на монасите за четене [67]. И ако първите манастирски книгохранители изпълнявали и други задължения, към XVI век се появяват монаси, чиято единствена отговорност е изпълнението на библиотечната длъжност.

Наставленията към манастирския библиотекар (XVII век) разширяват кръга на задълженията му и включват в тях организиране на часове за четене от монасите. Наставленията изискват манастирският библиотекар да възпитава в своите читатели култура на четенето, да им обяснява и помага в усвояването на прочетеното, да ги приучва на грижливо отношение към книгата. В случаите, когато той сам не можел да обясни смисъла на прочетеното, наставленията препоръчвали той да се обръща към по-знаещите „мъдри“ монаси [43].

И макар в манастирския устав и в наставленията да не се говори за изискванията към личността на библиотекаря, е очевидно, че да изпълнява възложените му библиотечни задачи е способен само високообразован монах.

Сред многото големи личности, работили като библиотекари в епохата на Просвещението, се открояват имената на Габриел Ноде, Готфрид Вилхелм Лайбниц, Готхолд Е. Лесинг и Йохан Волфганг Гьоте, които превръщат ръководените от тях библиотеки във фактори за пълноценно развитие на научния и културния живот на обществото, определящи и авторитета на държавата.

С възникването на академичната библиотека в Русия (XVIII век) свързва името си Йохан Д. Шумахер – първият образован библиотекар в страната. Назначен от Петър Първи, под негово ръководство Библиотеката на РАН става сред водещите в света по пълнотата на фонда, оборудването и качеството на обслужване на читателите.

Един от съвременниците на Шумахер – руският учен и библиофил Василий Татишчев (1686–1750), формулира своите възгледи за професията на библиотекаря преди 1750 г. В съставения от него първи руски енциклопедичен речник в три тома „Лексикон Российской“, издаден през 1793 г., в т. 1 дава определение за „библиотекарий“. То е интересно преди всичко с това, че в него за първи път той формулира, основавайки се на просветителските му задачи, изисквания към библиотекаря, с което значително изпреварва своето време.

В определението си Татишчев подчертава, че библиотекарят е „помощник в придобиването на полезни знания“, поради което той трябва да владее и методите, чрез които да насочва четенето. Затова е длъжен да бъде високообразован човек („да владее много науки и различни езици“, да бъде „прилежен читател“ и човек, който е длъжен „на всяка книга да познава качествата“). Интересно е, че В. Татишчев се е опитал да определи и личните качества на библиотекаря: силна памет, остър ум, да проявява „учтивост и ласкавост към всички посетители“ и да „изпитва удоволствие“, когато им предлага „маса, стол, мастило, хартия и необходимата книга“ [63].

По този начин Татишчев разширява възгледите за професията на библиотекаря. Усложнявайки кръга на неговите задължения, наред с изискванията за образованост поставя и нови – към неговата личност, а професията му получава обществено звучене, защото той работи за „общото благо на Отечеството“.

Развитието на науката през XIX век и работата в университетските библиотеки дават възможност да проявяват своите заложби на учени, библиотекари и библиотекоеведи личности като Карл Дзяцко, Адолф фон Харнак и Николай Лобачевски, който едновременно заема постове на ректор и директор на библиотеката при Казанския университет.

С активното създаване на националните библиотеки в редица страни в Европа от края на XVIII и през XIX век свързват имената си Антонио Паницци (Англия), Леополд Делисл (Франция), Алексей Оленин, Иван Крилов, граф Модест А. Корф и Василий Соболевичков (Русия), Ейнсуърд Спюфърд и Хърбърт Пътнъм (САЩ), които не само превръщат времето, в което са ги управлявали, в най-плодотворните периоди в тяхното развитие, но и утвърждават професията на библиотекаря, като поставят пред нея високи изисквания, на които те самите са отговаряли.

От древността до края на XVIII век задълженията на библиотекаря се приемат като важни и сложни. Свидетелство за уважението към библиотекаря е и фреската във Ватиканската библиотека (1477), изобразяваща св. мчк. Тимо-

фей (библиотекар) и монахиня Ефросиния Полоцка – създателка на първите училищни библиотеки в Русия. Денят на нейното успение (23 май) се отбелязва като ден на библиотекарите в Беларус.

Признаването на професията на библиотекарят като самостоятелна професия протича бавно и е съпроводено с мъчително преодоляване на средновековните разбирания за задачите на библиотеката и нейната обществена мисия.

В края на XVIII и началото на XIX век в света настъпват политически, икономически и социални промени, които благоприятстват както за развитието на библиотеките, така и за създаването на нов тип библиотекар – професионалисти, чиято основна задача е да ги организират така, че те да бъдат достъпни и полезни за всички.

Библиотекарят винаги е бил значима фигура в духовния живот на **България**. Сред имената на библиотекарите от IX век с особена тежест се откроява името на създателя на нашата писменост св. Константин-Кирил Философ, който след завършване на Магнаурската школа е назначен от патриарх Фотий за хартофилак (библиотекар) в нея. Библиотекар е бил и неговият ученик Климент Охридски, който с цел обучението на над 3500 души на четмо и писмо създава в Охрид библиотека за преписване и превод на книги от гръцки на славянски език. Средновековието ни е оставило името и на преславския хартофилак Павел и знаци за делата на родолюбиви монаси и учени, които грижовно са преписвали и опазвали българските ръкописни книги.

В годините на Възраждането, особено след възникването на училищните и читалищните библиотеки ролята на библиотекарят и неговата обществена отговорност нарастват. Тогава учителите и свещениците, които са най-просветените съсловия в страната ни, изпълняват задълженията на библиотекарите, като главно инвентират наличните книги, записват взетите и отбелязват върнатите.

Културната ни история е съхранила богати фактологични сведения за учители, писатели и общественици, изпълнявали и длъжността на библиотекарите. Сред тях са Неофит Рилски, Захарий Стоянов, Никола Обретенков, Тодор Пеев, Емануил Васкидович, Кръстьо Пишурката и др. За тях библиотекарството не е професия, а дълг, служене на обществото.

След Освобождението и особено през последното десетилетие на XIX век, когато се увеличава броят на училищните и читалищните библиотеки и техните фондове нарастват, се усеща по-голяма необходимост от библиотекарите професионалисти. От тях се чувства остра нужда и в двете народни библиотеки, в университетската, и в първите специални библиотеки, създадени на границата между XIX и XX век, за комплектуването, организирането и каталогизирането на фондовете, на които са необходими професионално подготвени специалисти.

В края на XIX век започва процес на оформяне на представите за професията на библиотекарят, който протича мъчително и бавно и поради непознава-

не на нейната специфика, дори и от интелигенцията ни, която остава все още твърде малочислена. Свидетелство за нейната малобройност не само в края на XIX век, но и след войните (1912–1918) ни е оставил Димо Казасов, според когото в началото на века у нас има около 30 писатели, 24 художници, 8 музиканти, завършили консерватория и около 30 журналисти [30].

В годините от Освобождението до Първата световна война въпроса за необходимостта и у нас да се създадат библиотекарски професионалисти поставят главно Константин Иречек, Константин Величков, Стоян Аргиров и Ячо Хлебаров.

В член 1 – личния състав на „Инструкция за управлението на Българската народна библиотека“ К. Иречек ясно посочва какво трябва да знае библиотекарят: „няколко чужди езици, най-малко френски, немски и руски, да има познания във всеобщата литература, и да пази точност и ред“ [29]. И това е първият опит в българското библиотекознание да се очертае професиограмата на библиотекаря.

Като министър на народното просвещение К. Величков възлага задълженията на библиотекаря да изпълняват учителите, от които изисква да отворят библиотеката в определени часове, „да посочват на учениците ония съчинения и части от съчинения в ученическата библиотека, чрез които те биха могли да си допълнят и улеснят предадените в клас знания“ [53, с. 279–280], като чрез проверка се стремят да установят прочетени ли са препоръчаните книги. Министърът изисква също „учениците да имат тетрадки, в които да записват кога и какви книги са чели, и в общи черти да излагат съдържанието им, с посочване на главната идея, която се прокарва в тях“ [53, с. 279–280].

Константин Величков неизменно утвърждава необходимостта да се създават у учениците умения за ефективно четене, които им позволяват по-активно да работят с книгата и да учат по-пълноценно.

Воден от тези аргументи, Величков нарежда учителите библиотекарски да провеждат литературни беседи с цел „не само да се провери, доколко учениците са разбрали онова, което са прочели, но и да се обясни онова, което те не са разбрали, а и още да се научат учениците да реферират и да конферират, сиреч да земат участие в обсъжданията“ [53, с. 281].

Той задължава учителя да използва всички възможни учебни пособия, „за да се направи беседата по-нагледна и по-увлекателна, като при това дава всички обяснения, било исторически, било научни или литературни“ [53, с. 281], които са необходими за задълбоченото разясняване на предмета, върху който се прави беседата.

И въпреки че документът не съдържа директни изисквания за качествата на учителя библиотекар, той отразява представите на К. Величков за неговата личност: да обича учениците, с любов да изучава интересите им и да ги насочва към четенето на стойностни книги, търпеливо и с такт да обяснява неразб-

раното в процеса на общуването, за да им бъде действително полезен и да изпълнява мисията си на просветител. Така Величков защитава тезата си, че училищният библиотекар трябва да бъде добър педагог.

В споменатото „Ръководство“, публикувано през 1898 г., Стоян Аргиров отделя значително място и на личността на библиотекаря, на неговите качества и образование, с което цели не само да обори погрешно формираното се у нас мнение, че „библиотекар може да бъде всеки, който има горе-долу известно образование и от него не се изискват никакви особени качества и познания [6, с. 11], но и да изгради първата за България по-цялостна научна представа за изискванията към професията върху основата на отдавна утвърдените в чужбина.

Създавайки професиограмата на библиотекаря, Аргиров поставя на първо място няколко съществени лични качества: „обич към реда, прилежание и хуманност“ [6, с. 11–15], учтивост и такт, които той е длъжен да проявява в процеса на обслужването на читателите.

Освен изброените качества Аргиров изисква библиотекарят да притежава „добра памет“ и „здрав и самостоятелен разсъдък“, необходими му в работата по набавяне на книги и изработването на каталозите, както и „хубав и ясен почерк“ [6, с. 11–15].

Съществено условие за работата на професионалиста е да изпитва „любов към книгите“ и „със страст да се рови из новите и антикварните каталози“ [6, с. 11–15], за да може да открива и попълва успешно пропуските в комплектуването на фонда.

Уточнявайки изискванията към общообразователните знания и тяхната специализация, Аргиров пояснява, че в крайна сметка библиотекарят трябва да има „енциклопедични знания предимно в областта на хуманитарните науки, сред които на първо място поставя тези по обща и родна история, по история на науките, литературата и книгопечатането, както и по палеография, дипломатика и библиография, която стои в основата на библиотечното обслужване.

Като много чуждестранни библиотековеди и Аргиров поставя пред библиотекаря условието той да владее няколко чужди езика, сред които на първо място са класическите – старогръцки и латински, а след тях – френски, немски, английски и италиански, за да е в състояние да обработва и обслужва читателите с литературата, публикувана на тях.

На познанията по библиотекознание Аргиров отделя първостепенно място, което е „без съмнение най-необходимото, което библиотекарят трябва да владее“ [6, с. 11–15], защото без библиотечна подготовка „той ще прилича на учен без име“ [6, с. 11–15].

Така още в края на XIX век Аргиров утвърждава схващането, че изучаването на библиотечната професия е една от основните задачи на библиотекознанието.

Една година след издаването на „Ръководството“ на Стоян Аргиров, Лука

Касъров отпечатва, също в Пловдив, т. 1 от своя първи за България енциклопедичен труд, озаглавен „Енциклопедичен речник“ (1899). Като се има предвид, че от 1893 до 1915 г. той е поддиректор на Народната библиотека в Пловдив, чийто добър справочен апарат използва за създаването на своя речник, е изненадващо, че в него липсва определение за библиотекознание, а даденото за библиотекар – „управител на библиотека“ [33], е доста неточно и ограничено. То не съдържа нищо от разгърнатата характеристика на професията, създадена от Аргиров, работещ по това време като директор на същата библиотека.

Визията си за знанията и уменията на персонала на библиотеката конкретизира и в „Правилниците за библиотеката при Висшето училище“ от 1900 г. и 1917 г. Според този от 1910 г. персоналът се състои от библиотекар, помощник, кустос, амануензи и слуги. Като посочва и задълженията на всеки от тях Аргиров прави и пръв опит у нас за създаване на длъжностни характеристики на библиотечния персонал, отговарящи на квалификацията му.

Поради многото изисквания, които предявява към библиотекаря, сред които на първо място трябва да владее „добре библиотечната наука“, Аргиров предвижда изборът му да се прави от Академичния съвет „както се избират доцентите“ [57] като гаранция, че в Университетската библиотека няма да се назначават на работа случайни хора.

В изграждането на научни представи за професията на библиотекаря влага усилия и Ячо Хлебаров, който също полага грижи за утвърждаването на библиотекарската професия и за подготовката на библиотекари предимно за читалищните и училищните библиотеки в страната.

Още в изказването си пред Учредителния конгрес на Читалищния съюз (1911) посочва, че развитието на теорията на библиотечното дело е свързано с наличието на библиотекари специалисти, каквито у нас още няма, но те трябва да се създадат. Той се възмущава от факта, че у нас библиотекарите са случайни, безплатно служещи, незапознати със същността на библиотечната уредба, но не и такива по професия. Полага усилия, за да накара отговорни държавни чиновници да разберат, че библиотекарството е професия, изискваща специално образование и познания. За целта привежда многобройни примери за отношението към нея на Запад, където библиотекарят винаги е компетентно лице със специална подготовка [70].

Като илюстрация на високите изисквания, които се предявяват към длъжността на библиотекаря в чужбина, Хлебаров препечатва в сп. „Книжовник“ съобщение от руския периодичен печат, съдържащо условията, поставени от библиотечната комисия при „Думата“ – руския парламентарен орган, към кандидатите за вакантната длъжност: „висше образование, за предпочитане юридическо, владееене на немски, френски и английски, познания по юридически и икономически науки, библиотечен опит“ [39].

В архива му са запазени и страници с подробни бележки за изискванията

към библиотечната професия във Франция, Австрия, Германия, Италия и др. [72].

Вижданията си за качествата на професионалния библиотекар, в чиято работа влага дълбок обществен смисъл, той излага в своя статия от 1911 г. Основните му изисквания към работещите в съвременните библиотеки са: „широко енциклопедично образование“; „здрав ум и силна, подробна памет“ за книгите и техните места, главно поради това, че в голяма част от библиотеките липсват каталози на наличния фонд; „да познава библиотечната техника и да има обща и специална подготовка“. Хлебаров изисква библиотекарят не само „да познава своята библиотека“, но и да може да намери по всеки въпрос материала, що се намира в нея, да даде съответната справка, отговор, помощ на читателя, както и да изпитва „силна обич и интерес към работата си“. Така той посочва и необходимостта библиотекарят да извършва и справочно-библиографска работа в процеса на обслужване на читателите. Познавайки се на Арним Грезел, посочва и някои лични качества, необходими за библиотекаря: „акуратност, трудолюбие и вежливост“ [70], създаващи възможност и за по-успешно общуване с ползвателите на библиотеката и за изпълнение на разнообразните функции в библиотечната работа. Комуникативните способности на библиотекарите за Хлебаров са особено важни, тъй като според него в новите условия те трябва сами да търсят своите читатели, като им предлагат книги, удобства и пълна свобода за работа, а не да бъдат само пасивни раздавачи. Стремещът му библиотекарите да популяризират и разкрият в по-голяма степен фондовете на своите библиотеки е продиктуван от желанието му да се доведе затвореното в тях знание до възможно по-широк кръг читатели. Като бивш учител той познава и спецификата на работата с децата. Затова поставя и въпроса за необходимостта от специално подготвен библиотечен персонал, който да отговаря на определени изисквания: да има знания по детска литература, да обича децата и да разбира спецификата и особеностите на различните възрасти, да проявява педагогически такт, както и умения да насочва тяхното четене. Тези изисквания са били предпоставка за откриването през 1904 г. в Питсбърг на първото специално училище в света за подготовка на библиотекари за работа с деца.

Анализирайки причините за ниския статус на библиотекаря, Хлебаров пръв в българското библиотекознание прави и социално-икономическа характеристика на професията. В края на първото десетилетие на века той подчертава, че главно поради безпаричието на читалищните библиотеки обикновено длъжността се изпълнява безплатно, а често се поверява и на „неграмотни служещи“. В липсата на средства, която не позволява да се плаща на „образовани хора, запознати с книгите и литературата“, и честата смяна на библиотекарите поради необезпеченото им материално положение, както и в липсата на социално осигуряване Хлебаров вижда част от причините за ниския престиж на професията, който не се променя не само до края на войните (1912–1918), но и до средата на 40-те години на XX век. Убеден е, че едва когато се подобрят

условията на труд и заплащането в библиотеките, към библиотекарите ще могат да се предявят изискванията за общо и специално образование и само тогава ще имат мотивация за получаването им. Затова той неведнъж поставя на вниманието на конгресите на Читалищния съюз техните социални и професионални проблеми, които обаче остават нерешени и до днес.

По този начин от края на XIX век до края на Първата световна война благодарение на Стоян Аргиров и Ячо Хлебаров се изграждат достатъчно ясни научни представи за изискванията към библиотечната професия: енциклопедично, предимно хуманитарно образование, като се отделя специално внимание на познанията в областта на библиотекознанието; владенето на чужди езици и доброто познаване на библиотечния фонд. Библиотекарят е и педагог, призван да общува с читателите и да ги подпомага в избора на книги, да насочва тяхното четене и внимателно и грижливо да отговаря на всички техни въпроси, като извършва и дейност, която днес определяме като справочно-библиографско обслужване.

Формулираните от Стоян Аргиров и Ячо Хлебаров изисквания, отнасящи се до необходимите знания, интелектуалната и емоционалната сфера, както и до личните и професионалните качества са първите, но съществени опити в българското библиотекознание да се създаде разгърнатата професиограма на библиотекаря, която по нищо не отстъпва на изградената по това време в западното и руското библиотекознание.

2. Визията за библиотечната професия между двете световни войни

Мъчителният път, който българското общество извървява през първото двадесетилетие на XX век – войни, катастрофи, и крахът на национални идеали рефлектират остро и върху развитието на книжовния и културния живот, част от които са и библиотеките. Благодарение на идеализма на отделни личности и преди всичко на лидерите на Читалищния съюз, проблемите на библиотечната професия остават в центъра на вниманието им и в годините между двете световни войни, като те продължават да утвърждават схващането, че библиотекарят е един от основните компоненти на библиотеката и изучаването на професията е сред централните задачи на библиотекознанието.

Увеличаващият се брой на библиотеките (главно читалищни и училищни), разбирането за възможностите им за обществено и културно-просветно влияние и нарастването на техните фондове, особено по време на управлението на правителството на Александър Стамболийски (1919–1923 г.) са предпоставки, които все по-твърдо налагат необходимостта в тях да работят образовани професионалисти, които познават собствената си наука.

През тези години сред ветераните в българското библиотекознание Сто-

ян Аргиров, Иван Данов и Ячо Хлебаров се появяват и нови имена като д-р Мара Тодорова, Маргарита Димчевска, Васил Класанов, Петър Иванов, Стефан Станчев, Добрин Василев, Тодор Боров, Ценко Цветанов, Юрий Дюгмеджиев и някои други, които с публикациите си в периода между двете световни войни задълбочават теоретичните представи за типичните черти на библиотечната професия. Като доразвиват нейните същностни характеристики, те засягат и въпросите за отношението на специалиста към собствената му работа и читателите.

Една от първите публикации през този период е отново на Стоян Аргиров. В статията си „Библиотеки за народа“ излага концепцията си за квалификацията на библиотекаря, за неговите лични и професионални качества, за необходимостта той да притежава както „много знания, голяма опитност, не по-малка от педагогическия персонал“ [3], така и да е напълно запознат с библиотечното дело, да владее науката, която се занимава с неговото изучаване, да е специалист по библиотекознание.

Информирайки обществеността за проведения през 1923 г. международен конгрес в Париж, свикан от Асоциацията на френските библиотекарски и със съдействието на обществото „Приятел на националната библиотека“, отбелязва, че една от секциите е посветила изцяло работата си на проблемите на библиотекарската професия. В проведените дискусии редица авторитети заемат твърда позиция срещу допускането в библиотеките на хора без необходимата подготовка. Тя се налага от европейското разбиране за хуманистичната същност на професията и библиотечната институция, изискваща библиотекарят да не бъде бездушна „машина“ за раздаване и отказване на книги, а „сътрудник, довереник на всекиго, съветник, професор по четенето, полезен гражданин в една ученолюбива демокрация“ [2].

През първата четвърт на XIX век чуждестранното библиотекознание утвърждава библиотеките като среда за образователни и социални комуникации. Благодарение на уникалните им възможности чрез книгите и четенето да влияят върху интелектуалните и естетическите преживявания на читателите, те се превръщат във фактор и за изграждане на отделната личност. Тази теза застъпва и д-р Мара Тодорова в статията си „Длъжност и качества на библиотекаря“, в която дава задълбочен отговор на въпроса: какъв трябва да бъде той като личност, на която е поверена отговорната работа в библиотеката и контактите с читателите [65]. Изяснявайки обема знания, които специалистът трябва да притежава по история на книгата, тя изисква от него и „широки енциклопедични познания“, необходими му, „за да може да удовлетворява разностранните интереси на научните си читатели“ [65], „познания по езиците – стари и нови“ [65], „по история, по история на литературата, познания по ръкописите, а най-вече библиографични познания“, както и да е запознат с „историческото книгопечатане и с всичко, което е свързано със създаването на книгата“ [65]. Тодорова

поставя ударение върху условието „библиотекарят специално да е изучавал и библиотечната наука, която впрочем, за неговото поприще е от първостепенно значение“ [65], тъй като то ще ги научи и на най-правилните начини за нареждане и организация на фонда, благодарение на които да стане възможно тяхното „широко и бързо използване от всички“ [65]. За нея е особено важно библиотекарите да имат солидни познания и по психология, които ще им дадат възможност да изучават задълбочено потребностите и интересите на своите читатели, както и да познават същността на библиопсихологията, създадена от Н. А. Рубакин. Проявява голяма възискателност и към личните качества на библиотекаря, сред които първо място отрежда на любовта към реда и книгите, прилежанието и хуманността, любезността и добрата памет. Това са добродетели, които и според д-р Арним Грезел всеки библиотекар без изключение трябва да притежава, „ако иска достойно да изпълни дълга си“ [65]. Без тях той остава безполезен за целите, които преследва библиотеката. Д-р Тодорова настойчиво убеждава, че „хуманността е от основно значение и полза за публиката. Истинската хуманност, придружена с любезност, учтивост и, от друга страна, с такт и образованост – това са важните стимули, с които библиотекарят улеснява изпълнението на задачите на всяка библиотека“. Основната цел на всяка библиотека е да събуди интерес към книгата и четенето – твърди д-р Тодорова. Тя се постига с любезни обноси към посетителите, прояви на уважение към интересите им и желание да им се услужва бързо и навреме.

За д-р Тодорова е необходимо самите библиотекари да са обзети преди всичко със съзнанието, „че вършат високо културно дело, че тяхната функция е от голямо значение за правилния духовен растеж на обществото, че тая функция, изпълнена съвестно и съзнателно допринася несравнима и неопценима услуга на един народ или на цялото човечество“ [65]. Очевидни са и европейските й разбиращения както за високия обществен дълг на библиотечната професия, така и за нейната преди всичко хуманистична същност, която днес е изведена в основна етична норма за поведение на световната професионална общност.

За нея всичко в една библиотека започва и завършва с библиотекаря. Затова тя изгражда модел на образования библиотекар, който е в състояние не само да приближи знанията до народа, но и да участва със своята институция в решаването на значими обществени въпроси.

Писана преди 83 години, тази професиограма и днес звучи съвременно, но за периода, в който е създадена, е била твърде максималистична и неосъществима поради културната и професионалната реалност в страната ни по това време. Статията е публикувана два месеца преди провеждането на първия 15-дневен курс за подготовка на библиотекари в България, организиран от Читалищния съюз и МНП под ръководството на Стоян Аргиров. Очевидно е, че авторката е писала статията си и като резултат от лични наблюдения, срещи и общуване с подобни библиотекари, които тя е видяла в Германия, а вероятно и в други страни. Когато поставя

изискванията си към образованието на библиотекаря, има предвид и някои от тогавашните западни стандарти, според които той е трябвало да има висше образование по избрана университетска специалност, а в резултат от второ образование е придобивал и библиотечна квалификация.

Аналогична теза споделя и в статията си „Библиотечна подготовка“, публикувана през същата година на страниците на сп. „Читалище“ [64]. Полезни и днес са вижданията ѝ за разликата в подготовката на библиотекарите за работа в публичните и научните библиотеки. Към този проблем тя се връща почти десет години по-късно и в статията си „Американски куриер“ [32], която подписва с името Мара Камерани-Теодорова. Писана по повод смъртта на големия американски библиотекар Уилям Лапе, не само работил десетилетия в Университетската библиотека в Харвард, но и съдействал активно за назначаването на Хърбърт Пътнъм (1861–1955) за главен библиотекар на Библиотеката на Конгреса в САЩ (1899–1929), под чието ръководство тя става истински световен лидер, д-р Теодорова отново лансира идеята си за разликата в подготовката на библиотекарите, работещи в различни по тип библиотеки. Най-високи изисквания тя предявява към тези в университетските библиотеки, които според нея трябва да бъдат истински учени – ерудити, какъвто е бил Уилям Лапе и с когото тя вероятно се е познавала лично.

Убедеността си, че едно от най-важните условия за нормална работа на библиотеките е наличието в тях на професионални библиотекари, споделя многократно и Васил Класанов.

В уводната си статия, подписана с псевдонима Книголюбов, „Основен недъг на нашите библиотеки“, публикувана на страниците на в. „Библиотечна мисъл“ (1926), издаван с негови лични средства, той сочи две главни причини за лошото състояние на библиотеките: липсата на подготвени библиотекари специалисти в страната и отсъствието на специално законодателство, което да ги осигурява материално.

Класанов е категоричен, че „както за училището са обезпечени материалната сигурност, обширните и удобни помещения, необходимите пособия и живата в него душа – учителя, така и за библиотеката, покрай създаването на другите необходими условия за нейното развитие, е потребно тя да има своя душа – библиотекаря, комуто трябва да се дават най-благоприятни условия за работа <...>. Крайно време е да се осъзнае от всички, че между обществените органи на модерната държава, редом с училището, трябва да върви и читалището (библиотеката), с неговия отлично подготвен, съвестен и добре платен персонал“ [38].

Какъв трябва да бъде професионалният библиотекар? Какви лични качества, умения и знания трябва да притежава? Отговор на тези въпроси той дава и в статията си „Длъжности и качества на библиотекаря“ [34], в която, след като излага основните социални функции на библиотечната институция,

в заключение обобщава: „Ето защо е нужно библиотекарят да има не само солидно общо образование, но и специално по библиотекознание“ [34].

Сред най-важните лични качества, които той трябва да притежава, са: „обич към реда, прилежание и хуманност“ [34].

Класанов е сигурен, че тези качества са необходими и на всеки държавен и обществен служител, но са особено важни за библиотекаря, който без тях ще е „почти безполезен за целта на библиотеката“ [34].

В тези години Ст. Аргиров, М. Тодорова и В. Класанов продължават да утвърждават схващането, че библиотечната професия се отличава от другите по това, че освен специални библиотечно-библиографски знания са й необходими и такива от хуманитарните, естествените и приложните науки, които гарантират по-доброто справочно-библиографско обслужване на читателите.

Анализирайки причините за ниския статус на библиотекаря, Класанов търси пътища за промяна и чрез Законопроекта за народните читалища, в чието създаване взема участие. Във варианта му от 1923 г. чл. 10 е посветен изцяло на професионалните въпроси на библиотекарите: подготовка, условия на труд, заплащане, професионална закрила и др., чието решаване би повишило престижа на професията. Той е първият и единствен опит у нас проблемите ѝ да бъдат решени със законодателен акт. До 1927 г., когато законът е приет от Народното събрание, проектът претърпява редица изменения и в последния вариант много от тях отпадат, но те са показателни за отношението на неговите създатели към професията на библиотекаря. Известно постижение е запазеното изискване на чл. 7, ал. 2 от същия закон, според което библиотекарите, които получават заплата, са длъжни най-късно в срок от 2 години да завършат курсовете, уреждани от ВЧС и МНП. С това за първи път в държавен документ се предявяват специални изисквания към лицата, работещи като библиотекари.

След почти десетгодишно „затишие“, през което у нас не се появяват статии, директно посветени на професията на библиотекаря, в своята първа „Българска енциклопедия“ (1936), за втори път след Лука Касъров братя Данчови правят опит да дефинират понятието библиотекар, определяйки го като „лице, което управлява, завежда или пази библиотека“ [17]. Те му дават една по-широка трактовка в сравнение с тази на Касъров, но и в тяхното издание липсва определение за библиотекознание, което е знак, че и в средата на 30-те години на XX век тази наука е непопулярна в България.

През 1937 г. в юбилейния сборник на ВЧС „Двадесет и пет години в служба на родната просвета и култура“ е публикувана статията на Маргарита Димчевска „Библиотекарят“, с която тя се опитва да разруши вредните представи на част от обществото, според които „годен за библиотекар е всеки, който знае да чете, пък ако ще и да срича; който умее да държи перо в ръка, било то „грамотно“ или не; който не притежава умствен багаж, достатъчно да помни местата на книгите – с една дума – всеки посредствен, негоден за друга служба човек“ [21].

Писана по време, когато тя е главен библиотекар на Народната библиотека, Димчевска отбелязва, че у нас все още желаещите да постъпят на работа в библиотеките, смятат, че необходимите знания за професията на библиотекаря, за библиотекознанието като наука и за организацията на библиотеките могат да се получат в един обикновен разговор. Изводът е, че и в края на 30-те години на XX век библиотекознанието остава непопулярна за обществото наука, библиотечната професия се възприема като чиновническа, за която не са необходими специални знания и задълженията на библиотекаря се изчерпват единствено в приемането на взетите и записването на новите книги, като се работи по формулата „върнал–взел“.

Посочвайки водещите качества, които трябва да притежава аспириращият за работа в библиотеката, тя ги формулира като: „личност, школовка, изкуство“ [21] и „да бъде човек“ [21]. В изискването, което поставя пред библиотекаря, „неуморно да развива способностите си“ [21], за да се справи с ролята си на „жрец на човешката цивилизация и на световния ум“ [21], обосновава идеята си за необходимостта от непрекъснатото му самообразование, продължаващо цял живот, с единствена цел – със своите знания да бъде максимално полезен на развитието на читателите.

Изяснявайки библиотекознанието като наука със собствена структура, тя посочва и основните специални дисциплини, които трябва да са изучавали кандидатите за работа в библиотеките: „Общо библиотечно и административно дело; Обща библиотечна техника; Библиотечно право; Библиотечна архитектура; Класификация; Каталогизация; Библиография, включително Производство на хартия, Типография, Подвързачество и Библиофилия, Издателство; Палеография и Архивно дело; История на световната литература (изящна, научна, техническа); Подбор на книги; История на библиотечното дело; Администрация и техника на специални библиотеки: детски, популярни (читалища), училищни, университетски, професионални, пътуящи (областни), библиотеки при затворите, при болниците, библиотеки за слепите и пр., както и езици – класически и модерни – колкото повече, толкова по-добре“ [21].

Важен момент в статията ѝ е изискването към библиотекаря в работата си да не демонстрира своите лични „фобства“ и „филства“, или „ако ги притежава, не бива да ги проявява“. Изискването за пълна обективност определя като проява на „професионална етика и се налага не само по отношение на читателите, които библиотекарят обслужва и книгите, които той купува за библиотеката, но и поради върховното предназначение на библиотеките да съхраняват и предават от поколение на поколение традициите на цивилизования човек“ [21].

Под влияние на традициите на англо-американската библиотековедска школа, тя прави един от първите опити в българското библиотекознание да извести за съществуването на библиотеки, предназначени за обслужване на лицата в неравносложно положение, за принципите на плурализма и равно-

поставеност към всички групи читатели, за професионалната етика, пронизваща всички процеси в западните библиотеки, които стават обект на вниманието на професионалната общност в страната ни едва през последното десетилетие на XX век [21].

Статията на Димчевска [25] свидетелства, че и в края на 30-те години на XX век професията на библиотекаря остава неизвестна за част от широките обществени кръгове, а тези, които все още мислят, че за упражняването ѝ не се изискват особени и преди всичко специални знания, не са малко.

Явлението може да се обясни с факта, че тогава българската интелигенция все още остава доста ограничена по количествени показатели. Сравнението с редица европейски страни показва явната ѝ малобройност, типична за една слаборазвита страна. Кр. Димитров, изследвал нейната професионална, генетична и социална структура, установява, че интелигенцията у нас по това време е приблизително 3–3,5 % от населението, докато в САЩ е 23,9 %, в Швеция – 23,6 %, в Германия – 19,9 %, в Италия (1936) – 15,6 %, в Чехословакия (1930) – 7,72 % [20].

През 1939 г. Стефан Станчев (1907–1991), който по това време е библиотекар в Градската библиотека в Бургас (1934–1942) и е сред учениците и последователите на Иван Данов, публикува статията си „Библиотеката и библиотекарят“. След като изяснява най-важните функции на библиотеката и мястото ѝ в процеса на нравственото усъвършенстване на личността, посочва съвременната ѝ роля на „активен институт, който свързва книгата с читателя и който служи на самообразованието на човека най-леко и най-достъпно със своите каталози“ [60]. Станчев определя библиотеката и като „истински продължител на образователния процес“ [60], а нейната „голяма цел в живота“ според него трябва да бъде „образованието на личността и създаването на цялостния човек“ [60].

Централно място в статията си Станчев отделя на личността и качествата на библиотекаря, който определя като „душата на всяка библиотека“, когато той е библиотекар не по длъжност, а по призвание. Само тогава според автора той би могъл да бъде истински полезен на библиотеката и на нейните читатели. Станчев изгражда образа на библиотекаря като „одарена личност, един завършен човек, който вижда далечно и усеща дълбоко въпросите на човешката култура“ [60].

Убеден, че „времето на библиотекаря-любител е отлетяло“, той изисква от него да бъде активна личност, която да познава предпочитанията и интересите на всеки свой читател и без да му отнема „свободата на избор“, да „скъсява“ пътя му до неговите „свърхлични цели“, благодарение на добре подбрания си книжовен фонд, на научно изработените си каталози и библиографски описи, и на отличната уредба на вътрешния ред в библиотеката“ [60]. Специфична отлика на библиотекаря професионалист според Станчев са широките му поз-

нения за книгите в библиотеката като цяло, но и за всяка отделна книга. И той изисква от него да има собствено мнение и преценка за всяка книга. Да знае дали и колко е необходима и полезна, дали е интересна, за кого е достъпна и подходяща, на кого защо и в какви случаи да я препоръча. Така Станчев осмисля съдържанието на взаимоотношенията между библиотекаря и читателя, като подчертава и диалогичния характер на тяхното общуване. За него библиотечното обслужване е най-важната функция на библиотеката, която прави от библиотеката библиотека. В противен случай може да се говори за книгохранилище, но не и за библиотека.

Активният библиотекар, професионалистът е динамична и знаеща личност, която „непрекъснато твори и участва в процеса на самообразование на своите читатели“ [60].

Във финала на статията си Станчев изразява визията си за обществената роля на библиотеката и библиотекаря така: „И аз не мога да си представя съвременната култура, без да помисля за библиотеката и за библиотекаря, които са най-добрите нейни творци и изразители“ [60].

Така Станчев дава израз на възгледите си както за ролята на библиотеката в живота на личността и обществото, така и за целите и задачите на библиотечното обслужване, в центъра на което поставя отделната личност и нейните интереси.

Проблемът за личността на библиотекаря е централен обект и на встъпителната лекция на Тодор Боров, изнесена на 12.IV.1943 г. пред студентите по библиотекознание в Софийския университет. Озаглавена „От библиотекаря на Шпицвег до съвременния библиотекар“, в нея той прави сериозен исторически преглед на представите за същността на професията на библиотекаря от времето на Калимах до началото на 40-те години на XX век, когато в света самостоятелността на библиотечната професия е окончателно изяснена и са посочени пътищата и начините, по които се създават истински библиотекари професионалисти.

Като взема за основа на своята ненадмината и до днес лекция мненията за професията на най-представителните авторитети на библиотекознанието в Германия – „страната на континента, най-цялостно и целесъобразно е решила въпроса за библиотечната професия“ [13], Боров посочва и ролята в това направление на всички значими библиотекари в света като Карл Дзяцко, Лайбниц, Лесинг, братя Грим, Фридрих Еберт, Антонио Паници и редица други, които с делата и проявите си изграждат представите за новия, модерен библиотекар и доказват, „че са в състояние да задоволят изискванията, които животът слага пред съвременната библиотека, да я направят жив организъм и деен институт за изследване и културен възход“ [13].

Като създава у слушателите си професионално самочувствие върху основата на чуждестранната история на избраната от тях специалност, в края на

лекцията си вероятно, за да не ги разочарова от положението на библиотекаря у нас, той отбелязва, че „в това отношение ние сме малко назад“ [13], но след като се поучим от чуждестранния опит и го приложим и у нас, има надежда позицията на професията ни да се промени.

Така Боров насочва студентите си към действия за осъществяването на значими професионални и стратегически задачи. Импулсира ги към активна работа, целяща коренна промяна на представите за мисията на библиотеките и на библиотекаря и в условията на българската реалност. Опирайки се на позитивния чуждестранен опит, Боров формира у студентите си и широки професионални възгледи, съвременен професионален мислене, уважение към постигнатото от предшествениците им и разбиране за собствената им мисия и позицията на библиотеките като значим социален институт в живота на обществото и на всеки отделен човек.

Независимо от неблагоприятните условия, при които се развива професията и работят нейните теоретици, те я превръщат в предмет на изследване и успяват да утвърдят система от модерни възгледи за нея, които представляват несъмнена ценност за българското библиотекознание от началото до средата на 40-те години на XX век. Постепенно, благодарение на публикациите им, посветени на професията, се задълбочават представите за нея, свързани с изясняването на необходимите за упражняването ѝ знания, умения, навици, личности и професионални качества. Разширяват се разбиранията за нейната социална значимост, социална роля и мисия в обществото, въпреки че общественият ѝ престиж през тези години не може да се определи като висок – независимо от множеството претенции, предявявани към нея. Заслуга на библиотековедите от разглеждания период е, че те създават завършен, но изпреварващ българската реалност теоретичен модел на желанието от науката библиотекар, който в голяма степен остава валиден, макар и непостигнат, почти до 60-те години на XX век.

3. Зараждане на библиотечното образование в България

Липсата на каквато и да е система в страната за професионална подготовка на библиотекари естествено води до факта, че в българските библиотеки от края на XIX век до средата на 40-те години на XX век, а и значително по-късно, попадат често случайни хора, които не са в състояние да поставят работата в тях върху научна основа и не могат да осъществят социалните им функции.

Ръководствата на ЧС постоянно поставят въпроса пред МНП, но решаването му непрекъснато се осуетява както поради вечния недостиг на средства в държавния бюджет, така и поради постоянните политически борби, смяната на кабинети и министри, които рефлектират остро върху целия обществен и стопански живот, а също и в сферата на културата, която никога не става прио-

ритетна област в политиката на българската държава.

Едва по време на управлението на земеделското правителство (1919–1923), което провежда активна образователна и културна политика и с личната подкрепа на министъра на просветното ведомство Стоян Омарчевски става възможно да се постави началото на първите курсове за подготовка на библиотекарите – главно за работещите в читалищните и училищните библиотеки.

В доклада си до Министерския съвет Стоян Омарчевски излага редица съкрушителни аргументи за състоянието на библиотечната професия в страната. Като отбелязва, че у нас има около 800 публични (читалищни) библиотеки, подчертава, че в „страната има само 5-6 подготвени лица за уредници на библиотеките“, поради което преобладаващата част от работещите в тях „нямат елементарни познания върху науката библиотекознание. А знайно е, че както училището иска своя подготвен учител, така и библиотеката се старее да се сдобие със свой подготвен персонал. На Запад и в Америка има специални училища и факултети при университетите по библиотекознание. У нас обаче досега, в това отношение няма нищо наредено“ [26].

За това пък към времето, в което министър Омарчевски пише своя доклад, силно развитите в индустриално отношение страни са натрупали значителен опит и традиции в подготовката на библиотекарите чрез различни форми и методи.

В САЩ професионалното библиотечно образование възниква значително по-рано, отколкото в другите страни (1887). Този факт се обяснява със специфичните условия, създадени в страната през посочения период, които налагат необходимостта от специалисти с университетска подготовка. За заинтересоваността на американската библиотечна общественост от ефективна система за библиотечно образование свидетелстват създадените специални комитети и комитети в рамките на Американската библиотечна асоциация. През 1915 г. в структурата ѝ се създава „Комитет по въпросите на библиотечното образование“, преобразуван впоследствие в „Комитет по акредитация на библиотечните училища“, който изработва единни критерии за учебните програми и прилаганите методи на обучение. Провеждат се и редица фундаментални изследвания по въпросите на библиотечното образование и професия, сред които най-значително е финансираното от корпорацията „Карнеги“, известно като „Доклад на Уилямсън“ (1923). В него се дават препоръки за промени в системата на библиотечното образование с цел нейното усъвършенстване.

Професионалното образование във **Великобритания** има своя специфика. От 1893 г. в продължение на десетилетия подготовката на английските библиотекарите (за разлика от тази на американските им колеги) се осъществява с помощта на различни курсове и специализирани атестации в рамките на Библиотечната асоциация. И едва през 1919 г. се създава първото национално училище по библиотекознание и архивознание при Лондонския университет с две

годишен курс на обучение за лица със средно образование и едногодишен за завършилите висше.

В Русия първите едномесечни курсове за библиотекарите са организирани едва през 1913 г. към Народния университет „А. А. Шаняевски“ от Л. Б. Хавкина. По-късно те стават едногодишни, създава се и първият Факултет по библиотекознание и книгознание към Института за извънучилищно възпитание в Санкт-Петербург.

Задачата на първия библиотечен курс в България (1–15.VIII.1923 г.) е да даде минимум професионални знания на библиотекарите, работещи главно в читалищни и училищни библиотеки. Той се провежда в изключително трудно за нацията ни време. Наред с колосалните материални и териториални загуби след края на Първата световна война държавата трябва да подпомогне 122 204 сираци, 45 394 вдовици, 12 688 инвалиди и стотици хиляди бежанци от Тракия, Добруджа, Македония и Западните покрайнини. Над тези факти доминира и числото 200 000 убити, починали и изчезнали български граждани по време на войните [56]. Стопанството, държавната и финансовата мощ са разстроени, а политическата обстановка не вдъхва никакви надежди за бързо възстановяване на нормалния живот в страната.

Поради тези причини искането на УС на ЧС курсът да бъде едномесечен не се осъществява – отново поради недостиг на средства в бюджета на МНП.

До края на 30-те години на ХХ век в курсовете на ВЧС, които са единствената форма за подготовка на библиотекарите у нас, се подготвят около 550 човека. Техен директор от 1923 г. до 1927 г. е Стоян Аргиров, а от 1928 до 1938 – Ячо Хлебаров.

Заслуга на сп. „Читалище“ и в. „Читалищни вестни“ е, че публикуват учебната програма [75] на първия курс по библиотекознание в България, която днес дава възможност да проследим началните стъпки на зараждащото се у нас библиотечно образование.

В първия курс участват 136 библиотекарите от страната, работещи във всички типове библиотеки: читалищни, училищни, народни, университетската и в някои специални. За лектори са привлечени преди всичко сътрудниците на ЧС: Стоян Аргиров, Стилиян Чилингинов, д-р Мара Теодорова и Васил Класанов, които са и първите преподаватели в България по библиотекословесни дисциплини. Програмата включва шест учебни предмета, от които два не са в сферата на библиотекословесията: „Етнография“, четена от Ст. Л. Костов, и „Практическа археология и нумизматика“, водена от Иван Велков – уредници на Етнографския и Народния музей в София, са включени по настояване на МНП. Курсовете им са кратки – по 10 часа, от които 4 часа лекции и 6 часа са предвидени за посещения на музеите в столицата, с което не само се повишава общата култура на библиотекарите, но им се дават и минимум знания за уреждане на музейните сбирки, създадени към редица градски читалища в страната. Естествени-

ят „стълб“ на курса е Стоян Аргиров, чиято дисциплина е „Предмет и същност на библиотекознанието“, за която са предвидени 24 часа (12 часа лекции и 12 практически занятия). В рамките на лекционния курс са темите: „С какво се занимава библиотекознанието?; Библиотекознанието наука ли е или е изкуство?; Кога се явява библиотекознанието и неговата степен на развитие в чужбина и у нас?; Ползата и значението на науката библиотекознание; Какво трябва да се иска от библиотекаря и какви качества и познания трябва да обладава той?; Ролята на библиотекаря в библиотеката и сред обществото“ [75, с. 2].

Това е първият по-цялостен теоретичен курс по библиотекознание, четен в България. По това време няма по-подготвен лектор в страната за него от Стоян Аргиров, който разбира колко е важно курсистите, за повечето от които науката е непозната, да осъзнаят нейната същност и значимостта ѝ както за работата им, така и за личното им професионално израстване. Проведен дни преди избухването на Септемврийското въстание от 1923 г., с курса се правят първите стъпки в сферата на библиотечната квалификация не само у нас, но и в балканските страни.

Единствената жена преподавател в курса е д-р Мара Тодорова, на която са възложени лекциите по дисциплината „Библиотечни системи. Подвижни библиотеки“, в рамките на която са маркирани и петте теми: Какви библиотечни системи съществуват за нареждане на книги; Изгодността на всяка система от хигиенно, удобно намиращо се и самообразователно гледище; Коя система за какви библиотеки е пригодна; Книгохранилища и тяхната уредба; Подвижни библиотеки“ [75, с. 3]. Към името на лекторката е добавено „специализирала се по библиотекознание“. Очевидно специализацията ѝ е високо оценена от Стоян Аргиров – известен с взискателността си при подбора на лекторския състав, въпреки че възможностите му за избор са били доста ограничени.

Склонността си към обективен критичен анализ д-р Мара Тодорова проявява в статията си „Трудностите при библиотечния курс“ [66], чийто слабости според нея са няколко: примитивни библиотечни условия за провеждането му; неговата краткотрайност – само 15 дни, поради факта, че МНП няма възможност да отпусне повече средства; липса на пособия и образци, чрез които нагледно да се посочи модерното обзавеждане на библиотеките и специално на общообразователните. В дните на курса, поради ремонт в Университетската библиотека, курсистите посещават народната, в която те виждат примитивизма на всяка служба“ [66], а образцова общообразователна библиотека в столицата липсва.

В тази статия д-р Тодорова, правейки сравнителен анализ между българските и чуждестранните условия за обучение на библиотекари, отбелязва, че на Запад „подобни занятия се водят в самите библиотеки и веднага след теоретическата лекция, следва практическата в библиотеката... Тъй беше при курсовете в Мюнхенската университетска библиотека; така е и при тия, водени в

Лайпцигската: „Deutsche Bucherei“ [66].

Като други слабости на курса сочи липсата на българска и преводна литература по библиотекознание, отбелязвайки, че в това направление Съюзът ще има много работа в бъдеще. В какво вижда неговата полза? Преди всичко в това, че след получените знания в участниците се създава „уважение към библиотечния занаят“ [66] и „желание да продължат и разширят в най-късо време тия библиотечни знания“ [66]. И още нещо значимо – с този курс България „първа между своите балкански съседи тури началото на ново културно дело“, с което демонстрира стремеж към развитие чрез книгата и библиотеката.

Четири месеца след приключването на първия курс ръководството на ЧС внася пред министър-председателя Александър Цанков, който същевременно е и министър на просвещението, пакет от предложения, имащи за цел да подобрят подготовката на библиотечни кадри в страната. Предлага се: да се предвидят в учебния план на Историко-филологическия факултет и часове по библиотекознание, като се даде възможност на студентите вместо друг второстепенен предмет да изучават дисциплината по избор и да полагат изпит по нея; ЧС със съдействието на МНП ежегодно да организира двумесечни курсове за библиотекарите от читалищата, държавните учреждения и учебните заведения; да се уреди в София самостоятелен библиотечен музей, в който участниците в курсовете, студентите по библиотекознание в СУ и всички работещи в библиотеките да се запознаят с тяхната модерна уредба; още през същата година да се изпратят в чужбина за 2 години поне 15 човека с висше филологическо образование, посочени от ЧС, за да специализират библиотекознание, които след завръщането си да бъдат назначени на работа в окръжните читалища и държавните библиотеки; на учителите библиотекари да не се възлагат повече от осем часа седмично, за да могат да изпълняват добре задълженията си на библиотекари [18, с. 321].

Въпреки че министър-председателят обещава да проучи исканията на Съюза и да направи всичко за тяхното изпълнение, нито едно от тях не е осъществено.

Ръководството на ВЧС полага усилия да разнообрази лекторския състав, като в следващите курсове привлича и други специалисти по въпросите на библиотекознанието, но кръгът от подготвени личности, с които разполага, е изключително ограничен. Причините са ясни. Не повече от двадесетина остават знаещите в тази област до средата на 40-те години на XX век.

След петия библиотекарски курс (1927 г.), чувствайки все по-остро необходимостта от добре подготвени библиотекари, ВЧС прави предложение библиотекознанието да се въведе като учебна дисциплина в средните и висшите училища в страната, което остава неосъществено не само тогава, но и днес, въпреки очевидната полза от такава стъпка. Независимо че по Закона за Университета в него се създава Катедра по библиотекознание, в която от 1924 до

1935 г. чете лекции Ст. Аргиров, те са факултативни, посещават се от единици, поради което не дават очакваните резултати за професията. Тодор Боров, по това време студент, вече „запаянко по библиотечните работи“ и един от двамата слушатели на Аргиров през 1924–1925 г., си спомня, че лекциите му били толкова безинтересни, че „мухите умираха от скука“ и дори подчертаният му личен интерес към библиотекознанието не е в състояние да го накара да ги издържи докрай [11].

Прегледът на програмата за VI курс (15 юли–15 август 1928 г.) подсказва известно разнообразяване както на четените дисциплини, така и на лекторите: Библиотекознание (Маргарита Димчевска); Читалищно дело (Стилиян Чилингиров); Организация на читалищата (Ячо Хлебаров); Читалищни сгради и обзавеждането им (В. Орозов); Европейска литература (Михаил Арнаудов); Литература на Възраждането (Васил Пундев); Литература след Освобождението (Цветан Минков); Етнография (Ст. Л. Костов). След всеки курс програмата се подобрява и усъвършенства. Повишават се изискванията към участниците, които полагат изпити по всички слушани дисциплини. Макар че се прокрадват идеи и за профилирана подготовка на библиотекарите в зависимост от вида на библиотеките, в които работят, осъществяването ѝ е немислимо.

От 1928 до 1932 г. сред основните лектори в библиотекарските курсове, организирани от ВЧС и МНП, е и Маргарита Димчевска. В тях тя чете лекции върху УДК, която за едни се оказва трудна за усвояване, а за други, сред които е и Стоян Аргиров, въвеждането ѝ изглежда безсмислено.

Едно писмо от 1928 г. от Трайко Доревски – библиотекар и участник в курса на ВЧС, в състава на който са и доста учители с висше образование, е показателно за настроението срещу УДК и недоволството от основните лектори Аргиров и Димчевска поради липсата на „единство“ между двамата по съществуващото на преподаваната материя. Тези противоречия, произтичащи от принадлежността им към две различни школи – немска (консервативна) и американска (модерна), са вярно доловени и от участниците в курса, но по-важното тук е, че слушателите останали недоволни и от Димчевска, преподавала им УДК. Усилията ѝ да изясни нейната структура и методиката на приложение се възприемат не само като „подигравка“, но и като показател, че тя е излишно „вманиячена в известна идея“. Стремелът ѝ да я изясни се оценява като опит „да вманиячи и нас“ в „нотацията на някой си Дюи“, чиито индекси остават за слушателите непонятни „йероглифи от цифри и букви“. В заключение Доревски предлага таблицата да се спомене „за сведение“, а да не се изучава задълбочено, защото групирането и нареждането на книгите не може и не бива да става по общи правила, „еднакви за всички библиотеки, особено за по-малките“ [74].

Курсовете на ВЧС стават по-популярни, интересът към тях бележи тенденция към покачване, за което говори и фактът, че за осмия курс (31.VII.1930, София) желаещите били 250 човека, но са приети едва 60.

През 1931 г. – по време на общата икономическа криза в Европа, когато много държави са принудени да прибегнат до съкращения на разходите за култура и образование, МНП отказва финансирането на курсовете за библиотекарски в София. Тогава Хлебаров решава да се организират краткосрочни, седемдневни курсове в околийските центрове. През 1932 г. той и Иван Данов провеждат такива в Ловеч, Плевен и Велико Търново, като двамата поемат цялата преподавателска работа. В писмо от 14.VI.1932 г. Иван Георгиев от Ловеч му пише тревожно: „курсът започва, но без лектори. Разчитаме само на Вас с г. Данов“ [73].

През 1938 г. в СУ се провежда IX и последен библиотекарски курс на ВЧС в разглеждания тук период, в който участват 73 човека, предимно учители.

Въпреки трудностите, редица слабости и несъвършенства, които съпътстват курсовете, те в продължение на 15 години остават единствената, макар и палиативна форма за подготовка на библиотекарски у нас. Те оцеляват и се провеждат благодарение и на личностното присъствие на лекторите, които в своите лекции дават израз на разбирането си за библиотечната професия и провокират нейното, макар и бавно, утвърждаване в страната.

Година преди провеждането на последния курс от позициите на човек, оставил зад гърба си 40 години усилен труд в полето на българските библиотеки и библиотекознание, Стоян Аргиров пише последната в живота си професионална статия, посветена за пореден път на подготовката на библиотекаря. Тя отразява зрелите му виждания, но и огорчението му, натрупано през десетилетията, от българската държава, която за половин век не успява да положи никакви грижи за създаването на специално библиотечно образование в страната. Затова Аргиров е остър, но справедлив в критиката си към държавата, която за 50 години щедро е отпускала „стипендии за специализация по какво ли не, не даде ни една стипендия по библиотечната наука“ [5, с. 42]. Показател за проявеното грубо неразбиране на МНП и НС към професията е и фактът, че „в Закона за народното просвещение, гл. VIII (специални училища) се предвиждат в чл. 180 17 вида специални училища: столарски, стопански, домакински, административни, машинни и пр. и пр., ала ни едно библиотекарско училище“ [5, с. 42].

Като прави задълбочен анализ на всичко, което е сторено за подготовката на библиотекарски в редица страни, сред които Италия, Германия, Франция, Англия, САЩ и Русия, и добрите резултати, получени поради подкрепата на държавата, филантропични общества и частната инициатива, Аргиров отново предлага система от наложителни мерки за диференцирана подготовка на библиотекарски за различните видове библиотеки у нас. В нея предвижда обучението на библиотекарски с висше образование за работа в големите библиотеки да се осъществява в СУ, в който библиотекознанието да бъде въведено като втора специалност и да се чете в продължение на четири семестъра, след което студентите да имат шестмесечна практика и да полагат изпит в университетската библиотека. Изисква обучението на специалисти за по-малките библиотеки

(училищни и читалищни) да се извършва в Учителския институт в Пловдив, в който библиотекознанието да се изучава като специален предмет, а практически-те упражнения да се провеждат в Народната библиотека в същия град.

Настоява за работещите библиотекари без специална подготовка да се уредят шестмесечни курсове, след които те да полагат изпит. За всички кандидатстващи за работа в библиотека изисква да се въведе държавен изпит, който да се полага по специална програма пред комисия, назначена от МНП. Отново предлага няколко човека с висше образование, работещи в държавните библиотеки и които владеят чужди езици, да се изпратят на специализация по библиотекознание в чужбина [5, с. 49–50].

Становище изцяло в подкрепа на необходимостта да се открие специално училище за библиотекари, което ще създаде и престиж на професията, застъпва и директорът на Варненската общинска библиотека Добрин Василев [15].

Проблемите на библиотечното образование намират място и в работата на някои международни конгреси. Сред тях е и Вторият международен конгрес на библиотекарите и библиографите, проведен в Мадрид и Барселона от 19 до 30.V.1935 г., в работата на който участва Стоян Аргиров.

В секцията „Професионална подготовка и размяна на библиотекарите“, ръководена от големия американски библиотековед У. У. Бишъп, който е избран за председател на конгреса и е президент на Международната федерация на библиотечните асоциации (1931–1936), се обсъждат доклади, излагащи тенденциите в библиотечното образование в редица страни. Почти всички поставят акцент върху необходимостта с образованието и подготовката на библиотекарите да се ангажират университетите. Мнозина от докладчиците подчертават необходимостта да се уеднаквяват учебните планове за подготовка на библиотекарите за научните и общообразователните библиотеки в различните страни, както и нуждата от международно сътрудничество в тази насока. Съобщението на С. Аргиров в секцията, свързано с проблемите на библиотечното образование у нас, създава неприятно впечатление за България, поради това че той представя реалната действителност у нас, показваща, че държавата ни е направила твърде малко за професионалното образование на библиотекарите. Той изяснява скромната роля на едномесечните библиотечни курсове, организирани от 1923 г. от ВЧС с материалната подкрепа на МНП, които поради липса на средства през 1932 г. са преустановени. Отбелязва и факта, че в Софийския университет от 1924 г. се преподава библиотекознание, но дисциплината е факултативна, с хорариум от два часа седмично, поради което резултатите са твърде необнадеждаващи. Споделя и намеренията на Академичния съвет да закрие изучаването ѝ, с което показва, че в България не може да се говори за библиотечно образование. В същата секция изнася доклад и д-р Виторио Камерани от Италия, чиято тема е: „Някои мисли върху библиографското обучение в Германия, Италия и Америка“ [52]. Интересното тук е, че, правейки аналитичен об-

зор на училищата с традиции, подготвящи професионални библиотекарски, д-р Камерани отдели и скромно място на България, като изтъква опитите в тази насока на ВЧС и на Софийския университет.

На този конгрес Стоян Аргиров има възможност да чуе и есето на известния испански философ и естет Хосе Ортега-и-Гасет (1883–1955) „Мисията на библиотекаря“. Прочетено на 20.V.1935 г. на церемонията при откриването на форума, в него философът отбелязва: „Ако можехме да възкресим истински миналото на библиотекарската професия, с почуда бихме открили, че зад историята на библиотекаря прозират най-съкровените, най-интимните черти в развитието на западноевропейския свят“ [55, с. 9]. Проследявайки историята на професията на библиотекаря от XV до XIX век, той установява, че тя навлиза в „зрялата си възраст“, предопределяща и новата мисия на специалиста, която „е несравнимо по-значителна от всички предишни. Досега той е работил с книгата като вещ, като материален предмет. От днес ще трябва да се грижи за книгата като за жизнена функция“ [55, с. 19]. Съвременната, новата мисия на библиотекаря според Ортега-и-Гасет се предопределя от три негативни признака: наличието на прекалено много книги, все по-неудържимото нарастване на количеството им и появата на книги, „натъпкани с псевдо-идеи“. Затова той възлага на новия библиотекар мисията на лекар хигиенист, който води читателя неспециалист през „дивия лес на книгите“ и да играе ролята на полезен филтър, „поставен между книжния поток и човека“. В този смисъл е и разбирането му за новата мисия на библиотекаря, който трябва да „преосмисли книгата като жизнена функция“.

По време на Втората световна война Тодор Боров започва да чете лекции по библиотекознание във висшите търговски училища във Варна и Свищов (1942), а от следващата – и в Софийския университет, но те не са задължителни за студентите, посещават се от малко слушатели и не дават очакваните резултати за професията. Въпреки това те са показател за осъзнатата необходимост от академичните ръководства на някои висши училища в тях да се четат лекции и по библиотекознание, а също и за ползата от тях за слушателите им.

През 1943 г. Васил Класанов, който по това време е директор на Шуменската народна библиотека, създава два правилника за изпит за длъжностите „пазител“ и „библиотекар“ и два проекта на правилници за изпит на кандидатите за библиотекарски и пазители в народните и публичните библиотеки, които предлага на вниманието на министъра на просветното ведомство проф. Борис Йоцов, който ги подкрепя веднага. Проектите, разработени от Класанов, сочат не само високите му лични претенции към кандидатите за работа в библиотеките, но са израз и на тенденциите към известно повишаване на изискванията към тях, появили се в края на изследвания период.

Като резултат от неговите проекти през април 1943 г. влиза в сила специален държавен „Правилник“ [58], утвърждаващ изисквания за курс и изпит на

пазители и за стаж и изпит по библиотекознание за кандидатстващите за работа в народните библиотеки, в Университетската и в тази на Висшето техническо училище. Според този правилник за библиотекари в тях могат да се назначават лица със средно или висше образование, след като преминат шестмесечен стаж в народните библиотеки в София и Пловдив и положат успешно пред комисия устен изпит. За пазители се назначават лица със средно образование. Известно отстъпление от духа на правилника е дадената възможност, ако няма кандидати със средно образование, за пазители да бъдат приемани и хора с прогимназиално образование, като се задължават изрично да завършат едногодишен библиотечен курс, който да се урежда на всеки три години от МНП и да се провежда в Народната библиотека в София. Добре замислен, поради смяната на политическия режим през есента на 1944 г. правилникът остава неприложен, но е сред малкото държавни документи, в които се поставят известни условия и изисквания за специална библиотечна квалификация към кандидатите за работа в библиотеките.

Организираните от ВЧС и МНП курсове, както и лекциите по библиотекознание, четени в СУ от Стоян Аргиров (1924–1935) и Тодор Боров (1943), представляват начален етап от зараждащото се библиотечно образование в България. Неговото създаване е и знак, че библиотечната професия, макар и трудно, започва да се възприема от обществото като професия, изискваща специфични знания, получаването на които е възможно само в специализирано учебно заведение. От началото до средата на 40-те години на XX век професията получава собствен (макар и скромен) статус и известно признание сред интелигенцията. Забелязва се и бавен, но забележим процес на налагането ѝ като самостоятелна професия с очертана специфика. През тези десетилетия се създават обществена нагласа и разбиране за необходимостта да се създаде специално учебно заведение за библиотекари. Подготвя се почвата за събдяване на идеите за библиотечното образование на две поколения библиотекари, чиито замисли, утвърждавани половин столетие, се осъществяват в края на 40-те години на XX век.

Сред дочакалите реализацията им са само най-младите – Стефан Станчев, Ценко Цветанов и Тодор Боров, които разгръщат възможностите си на организатори и преподаватели в полето на библиотечното образование в следващия период от развитието на България, белязан с отсъствието на демократизъм и ограничаване на свободата на човешката личност.

4. Опити за създаване на професионална организация на библиотеките в страната

Асоциацията като обществена организация, която създава условия за неформално общуване в колектив от професионалисти, принадлежащи към

различни степени на служебната йерархия, има свои специфични цели и задачи. Тя сближава хората със сходни интелектуални възможности и професионални стремежи, сред които в процеса на доброволно и творческо общуване се раждат нови идеи, утвърждават се по-модерни форми на работа, променящи представите и за библиотеките, и за библиотечната професия. Библиотечните асоциации създават възможност за консолидиране на библиотекарите, осигуряват условия за развитието на професията, формират общественото мнение за библиотеките и тяхната мисия, оказват влияние върху социалните и културните тенденции в обществото, участват в решаването на спорни въпроси. Сред важните задачи на библиотечната асоциация са и тези да формира ново професионално съзнание и самосъзнание у библиотекарите, стил на общуване, да партнира между институциите и библиотечната общност.

За развитието на библиотечната наука и библиотечното дело важна роля имат и конгресите, по време на които библиотекарите обменят мисли и идеи по широк кръг професионални въпроси, споделят свои наблюдения, изводи и намерения, запознават колегите си с резултатите от приложението на нови форми и методи на работа, дискутират по спорни и нерешени проблеми, разкриват различни гледни точки, като установяват и взаимно полезни контакти.

Първата библиотечна асоциация в света е създадена през 1876 г. в САЩ във Филаделфия (щата Пенсилвания). В учредителната ѝ конференция участват 103 представители, от които 90 мъже и 13 жени, от които 30 са делегати на публичните библиотеки. Според М. Дюи, инициатор за създаването ѝ, 1876 г. ще остане знаменателна в историята на библиотеките с това, че „библиотечната професия заявява за себе си и получава от обществото своето място сред другите професии“ [77]. През същата година под негова редакция излиза и бр. 1 от „Library Journal“ – първото професионално списание в света, излизащо и до днес.

След конференцията, която има широк отзвук в света, настъпва известен напредък в развитието на международните отношения между библиотеките.

В изказването си на първата Международна конференция на библиотекарите (Лондон, 1877), на която присъстват 219 делегати от 9 страни, проф. Д. Джонс – пазител в библиотеката на Британския музей, отбелязва, че са създадени обнадеждаващи условия, в които възможностите за обмен на идеи и практически опит между библиотекарите се увеличават. На конференцията е създадена и асоциацията на английските библиотекарите, утвърден е и уставът ѝ, а „Library Journal“ е обявен за общ официален орган на двете асоциации. Като резултат от работата на конференцията се засилва стремежът към коопериране в някои дейности на библиотеките, укрепват се връзките между библиотекарите от САЩ и Англия, създават се и някои първи предпоставки за международно сътрудничество и с други страни.

В началото на ХХ век усилено се създават и асоциациите на библиотека-

рите в редица силно развити в индустриално отношение страни като Германия (1900), Дания (1905), Франция (1906), Белгия (1907), Холандия (1908) и др., като всяка от тях поставя началото и на свой печатен орган. Появата им е показател за признаването в тези страни на библиотечната професия като самостоятелна професия, създава се и като резултат от проявената грижа на държавната власт и обществото към библиотеките.

Работата и проявите на библиотечните асоциации по света и провежданите международни конгреси основателно привличат вниманието на редакторите на сп. „Читалище“, в. „Читалищни вестни“, в. „Библиотечна мисъл“ и др., които информират за провеждането им, за обсъжданите въпроси и приетите резолюции както чрез материали на български автори, така и чрез някои преводни.

Сведения за обсъжданите по време на Първия конгрес по библиотечно дело в Русия доклади дава в специална публикация лично Б. С. Боднарски [10]. Завърнал се от Русия през 1915 г., където завършва висша библиотечна школа (1913–1915), като слуша лекции по библиотекознание и библиография при авторитети като Л. Б. Хавкина, Б. С. Боднарски и Б. Калишевски, Васил Герджиков публикува статията „Библиотечните съюзи, дружества и конгреси в странство“ [16]. Опирайки се на богата фактология и статистически данни, дава изчерпателни исторически сведения за създаването им в редица страни, за техните цели и задачи, за проведените конгреси, за отпечатаните сборници с доклади, както и за ролята на професионалните периодични издания.

Стоян Аргиров внимателно следи и отразява работата на международните конгреси в Париж [2; 4] и в Прага [7]. По повод на последния в. „Библиотечна мисъл“ съобщава за решението на УС на ВЧС, с което той е избрал за свой делегат председателя си Стоян Аргиров, докато Софийската народна библиотека ще бъде представлявана от Христо Цанев-Борина [8].

В следващия брой същият вестник осведомява, че за участие в юбилейния конгрес на АЛА (по случай 50 години от създаването ѝ), на който основната тема за разискване ще бъде „Напредъкът на библиотеките и библиотекознанието от основаването на дружеството до днес“, са поканени да вземат участие лично или чрез делегати на ВЧС председателят му С. Аргиров и неговият секретар В. Класанов [9].

Известно е обаче, че поради липса на съюзни средства и двамата не реализират поканите и не участват в конгресите. На този в Прага присъства само Хр. Цанев-Борина, който по това време е кореспондент на българската легация в чешката столица. Той е работил в библиотеката от 1915 до 1922 г., смята се, че я познава и е в състояние да я представлява, като се спестяват и разходи на държавата.

Представа за работата и съдържанието на докладите от юбилейния конгрес на АЛА (3–9.X.1926, Атлантис сити), на който присъстват 3000 американ-

ски и канадски делегати и 57 делегати от 23 страни, българските библиотекари получават от статия на Л. Б. Хавкина [69, с. 11–18] в превод на Иван Данов. Чрез своя доклад „Библиотеките в Русия“ тя има възможност да запознае делегатите със съветското библиотечно дело, за което в чужбина нищо не знаят“ [69, с. 18] и да ги провокира към съвместна дейност в областта на кооперирането на библиотеките [40].

Ползата от обединяването на библиотекарите в професионален съюз кара Васил Класанов да насочи усилията си към неговото създаване. За тази цел на 22.V.1926 г. в София се основава Временен комитет за учредяване на Български библиотечен съюз в състав: председател Васил Класанов, секретар Бончо Чемширов, касиер Иван Данаилов (УБ) и членове: Константин Мутафов (от Народната библиотека в София), Петър Стоянов (от библиотеката на Народно-то събрание) и Петър Станимиров (от читалищната библиотека „Елин Пелин“ в Перник). Временният комитет има за задача да формулира целите и задачите на съюза, да подготви проектоустав и да извърши подготвителната работа за свикването на учредителния конгрес.

В статията си „Български библиотечен съюз“ [37] В. Класанов изяснява основната му цел: „да защитава професионални интереси на служителите във всички наши библиотеки и да способства за тяхното всестранно издигане, особено в областта на библиотекознанието“ [37]. Като други приоритетни задачи сочи организирането на научни конференции и конгреси, в които да се изнасят доклади с цел усъвършенстването на библиотечната практика и теория, прокарането през НС на Законопроекта за народните читалища и създаването на специално библиотечно законодателство, както и издаването на научни трудове по библиотекознание и библиография.

Една от причините за липсата на интерес към библиотечната професия в този период е, че според действащия „Закон за пенсиите на служителите при държавните и изборни учреждения“ от 1921 г., трудовият стаж в библиотеките не се зачита за пенсия. Решаването на неприятния проблем Класанов възлага също на професионалния съюз [35].

На 17.X.1926 г. учредителният конгрес на съюза се провежда в читалнята на УБ в София. Открива го Класанов с реферат на тема: „Цели и задачи на Българския библиотечен съюз“. Присъстват 32 библиотечни работници от страната. След обсъждане е приет подготовеният от Временния комитет проектоустав. С тайно гласуване са избрани седемте члена на УС, а Класанов – за негов председател. По негово предложение за почетен член на съюза заради заслугите му за развитието на читалищното и библиотечното дело в страната е избран Стоян Аргиров.

Целите на съюза, формулирани в неговия устав, са: „а) да работи за професионалното утвърждаване и за подобрене и стабилизиране на служебното, гражданското и материалното положение на своите членове; б) да се грижи за

напредъка и за правилното уреждане на библиотечното дело в страната“ [36].

През първите години на своето съществуване съюзът се опитва да работи за организирането на библиотекарите в него и да лобира за защита на професионалните им интереси пред институции и отделни личности, но скоро поради липса на интерес към работата му от страна на немалка част от библиотекарите, които се оказват недорасли за професионално партньорство и собствен организационен живот, дейността му замира. Така те задълго се обричат на изолация и липса на международни контакти, доброволно се лишават от ефективно общуване и участие в международните професионални конгреси.

Тази е и причината, поради която български специалисти участват рядко в международни конгреси.

Сред тях е Първият международен конгрес на библиотекарите и библиографите, проведен от 15 до 30 юни 1929 г. под егидата на създадената през 1927 г. Международна федерация на библиотечните асоциации – IFLA.

На конгреса, чиито заседания, изложби и мероприятия се провеждат в три италиански града (Рим, Венеция и Флоренция), присъстват 1300 делегати от 32 страни. За участие в него МНП командирова Велико Йорданов – по това време директор на Народната библиотека, и Маргарита Димчевска – специалист по проблемите на училищните библиотеки, която по това време работи в просветното ведомство.

Конгресът е „пътуващ“, поради което заседанията се провеждат последователно в Рим, Венеция и Флоренция, като домакините организират и екскурзии до Неапол, Модена и Болоня. На участниците е осигурена възможност да посетят голям брой библиотеки (включително и Ватиканската), редица музеи и църкви в конгресните градове. Чрез организираните изложби на книги, периодика и ръкописи домакините успяват да запознаят чуждестранните си колеги с богатите книжовни, културни и библиотечни традиции на Италия, като така изпълняват и една от задачите на конгреса.

Автентични сведения за преживяванията, видяното, контактите и атмосферата на конгреса черпим от подробния доклад на Велико Йорданов до министъра на народното просвещение [48], който представлява своеобразен дневник на всичко преживяно и случило се в Италия.

Участниците в конгреса са приветствани от кмета на града и лично от министър-председателя Бенито Мусолини, а министърът на просвещението произнася „възпоменателна реч за Антонио Паницци“ [49], тъй като през 1929 г. се навършват 60 години от неговата смърт [1].

Своето приветствие към конгресистите В. Йорданов – възпитаник на университета в Лайпциг [62], произнася на хубав немски език и получава поздравления от много делегати, сред които е и Любов Хавкина. За нея В. Йорданов отбелязва: „Хавкина изрази радостта си, че вижда български делегат на конгреса и пожела да й изпратя годишниците на библиотеката – пишела голя-

ма книга за библиотеките и би желала да има сведения и за Българската народна библиотека. Обещах ѝ да ѝ изпратя“ [50].

В. Йорданов предоставя на Организационния комитет и статия за състоянието на библиотечното и читалищното дело в България, преведена на италиански от Енрико Дамиани, който участва в конгреса като директор на Парламентарната библиотека в Рим.

В. Йорданов отразява в доклада си и многобройните полезни запознанства и проведените разговори с директори на редица големи университетски и национални библиотеки в света.

Сред тях е и запознанството му с д-р Ян Емлер – директор на Университетската библиотека в Братислава, който му съобщава, че „със съдействието на пълномощните министри в София и Прага е купил библиотеката на покойния професор Б. Цонев“ [51].

Среща се и с една от ръководителките на конгреса д-р Олга Пинто, която му дава „своя речник, озаглавен “Termini D’Uso nelle Bibliografie dei periodici” – речник, писан с азбуките на 38 езици за най-употребителните библиографични термини. Българската част е стъкмена от един българин свещеник в Рим, който служел в руската църква, и коригирана от Тодорова“ [51].

В заключението на своя доклад той отразява мнението си за полезността от участието си в конгреса така: „1. Аз смятам, че нашето делегиране – моето и на г-ца Димчевска – в първия световен конгрес на библиотеките и библиографите в Италия бе от голяма поука, както лично за нас, тъй за делото с което се занимаваме. Поставените въпроси за разискване в конгреса, четените реферати в заседанията, разискванията, макар и кратки, заключенията на конгреса, изложбите, възможността да видим многобройни библиотеки и да вникнем в тяхната уредба, да се запознаем с най-новото в библиот. дело, възможността да видим много ценни ръкописи и как те се пазят, да видим уредбата на архиви и пр. – всичко това безспорно разширява хоризонта и привежда в връзка с библиотечното дело не само на Италия, но и на целия свят. Поздравителните слова, които казах на конгреса и краткото ми изложение за нашето библиотечно дело, също допринасят за взаимното опознаване и дават перспектива за състоянието на нашето библиот. и книжовно дело.

2. Познанствата, които завързахме било в самата Италия, било с конгресистите от другите държави, също тъй са от голямо значение. Размяна и обмяна на мисли които стават при познанствата заздравяват отношенията. Аз се запознах с много от швейцарските делегати, с много от немските, с някои от които ще подържам и писмени връзки. В личните срещи, освен библиотечни въпроси, се засягат и национални и в такъв случай много от делегатите се запознават с националните си тежнения. Г-ца Димчевска също имаше множество познати предимно англичани и англичанки, американци и американки и пр. и винаги бе в общение с тях. Това е от голямо значение.

3. Ние присъствувахме почти на всички ресепции, които се дадоха в Рим, Венеция и Флоренция и подчертавахме, тъй да се каже нашата мисия в конгреса. В ресепциите най-добре се опознават делегатите и най-добре може да се изяснят въпроси, които другаде мъчно би било да се засягат.

4. В връзка с непосредствената ни задача, като делегати на конгреса по библиотечното дело, ние можахме да се запознаем, макар и много бегло, и с неизмеримите художествени богатства на Италия, до които иначе мъчно би се достигнало по частен ред. Това остоятелство аз смятам също за една голяма предобивка, още повече че и това е било и една от целите на италианското правителство – да разключи своите художествени ценности пред делегатите на цял свят и да пропагандира своето изкуство.

5. В Рим и изобщо в Италия ние имаме на наша страна почти единствения италианец г. проф. Енрико Дамяни. Той ни бе в приятелска услуга в Рим и в Венеция и ние трябва винаги да поддържаме с него добри връзки, тъй като той и за в бъдеще ще бъде тълковател на нашата литература в Италия и пред Италианския свят. Той познава отлично българския език и говори и се държи като българин. Желателно е често да се кани да чете в университета лекции, – той е винаги готов за това. В Рим в библиотеката при “Международния институт за земеделие” работи г-ца Мара Тодорова, която по-рано бе чиновничка у нас. Тя е поставена в института много добре и заема трето по ред след директора място. Тя чете, като делегатка от библиотеката при института, реферат, който се посрещна добре и който аз взех да се напечати у нас. Тя също може да бъде полезна с сведения и пр. и да поддържа нашата кауза в Рим, понеже е затвърдила своето положение в института, и директорът и поддиректорът я ценят като добра работница.

6. Подобно участие в конгреси, като библиотечния, изобщо взето, може да бъде само от полза за името и културата на България.“

Вторият представител на България в същия конгрес е Маргарита Димчевска, която е поканена персонално от Организационния комитет в Рим. Като човек, владеещ добре английски език, тя общува активно с представителите на Англия и САЩ и участва главно в заседанията на международната секция, председателствана от административния директор на Националната библиотека в Париж – Р. Роланд-Марсел.

В своя доклад до министъра на народното просвещение тя отбелязва, че „италианските библиотеки, много от които притежават безценни колекции от книги и ръкописи, технически не представляват интерес за модерния библиотекар“ [46].

Изказва и съжалението си, че поради лятната ваканция училищните библиотеки са били затворени и не е могла да посети нито една от тях.

Като интересен факт посочва, че „Ватиканската библиотека се преустройва по американски методи и с помощта на американски специалисти“ [47]. Това се

дължи на факта, че папа Пий XI е бивш библиотекар, който е успял да прецени превъзходството на американската система за организация на библиотеките.

На конгреса Димчевска успява да създаде и редица нови контакти със свои колеги от Швейцария, Холандия, Англия, САЩ, Франция, Италия, Ватикана и др. страни, в резултат на които те ѝ предоставят възможност и ѝ съдействат тя да организира първата изложба у нас (26.I–9.II.1930 г.) на планове и снимки на големи европейски и американски библиотеки. По-голямата част от изложените фотографии и планове тя получава направо от изложбата в Рим, което е показател за доверието, което са ѝ гласували много чуждестранни библиотекари. През същата година на страниците на сп. „Българска мисъл“ тя публикува статията си „Модерни библиотечни сгради“ [23] – проблемна област, в която посветените у нас и тогава, и днес са твърде малко.

Признание за професионализма на Димчевска е отпуснатата ѝ през 1930 г. шестмесечна стипендия (12.III–12.VIII.) от Карнегиевата фондация за мир между народите за специализация по библиотекознание и библиотечно дело в САЩ.

Благодарение на стипендията, за получаването на която ѝ съдейства лично У. У. Бишъп, тя успява да се запознае с работата на 234 библиотеки, осем училища за подготовка на библиотекари, шест издателски къщи, редица книжарници и магазини за библиотечна мебелировка в САЩ, като участва с доклади и в работата на три научни конференции [71].

Димчевска участва и като лектор в Международното лятно училище, организирано от Международната федерация на Обединените нации (август, 1931 г.) в Женева, където заедно с Геза Шмит ръководи и една от дискусиите в английската секция на курса [44].

С доклад на конгреса в Рим, но като делегат на библиотеката на Международния земеделски институт участва и Мара Теодорова. Тя говори за „Задачите на библиопсихологията“, а докладът ѝ, който е посрещнат с подчертан интерес, е публикуван на български [27] и на италиански [76] език.

Другият конгрес, в който има българско участие, е Вторият международен конгрес на библиотекарите и библиографите (20–30.V.1935 г., Мадрид), в който участва Стоян Аргиров.

След десетгодишна пасивност през 1937 г. някои библиотекари усещат вътрешна необходимост от професионална комуникация и проявяват интерес към възстановяването на Съюза. Сред тях е младият Стефан Станчев, по това време библиотекар в ч-ще „Архангел Михаил“ в Шумен, който, като отразява работата на конгреса на Съюза на сръбските библиотекари (23 май 1937, Белград) по материал, публикуван във в. „Сръпски книжовни гласник“ (№ 4, 16 юни 1937), сочи и основните въпроси, по които са разисквали съседите ни: наложителното приемане на закон за обществените библиотеки; сериозното изоставане на изданията на националната библиография; сградата на народна-

та библиотека в Белград „тъй като и у тях, както и у нас народната библиотека се помещава в постройка, която е образец на всичко онова, което не е библиотека“ [61]; подготовката на библиотекарите; необходимостта от държавна подкрепа за библиотеките и редица други, които в голямата си част са близки и на българската реалност. Като прави аналогия с нашите проблеми, които са твърде сходни, Станчев преценява, че е настъпило време, което налага „да бъде възобновен някогашният съюз на българските библиотекари“ [61], който да заработи за разрешаването на натрупаните в страната професионални въпроси чрез ефективно социално общуване.

В подкрепа на становището на Станчев застава и Иван Сестримски – по това време библиотекар в ч-ще „Виделина“ в Пазарджик (1936–1942). Целта на статията му „Организиране на българските библиотекари“ [59], публикувана във в. „Мир“, е да постави на обсъждане „идеята за учредяване на един съюз на българските библиотекари, чиято необходимост ние, библиотекарите чувстваме осезателно и смятаме, че неговото създаване не търпи отлагане“ [59]. Сестримски директно поставя и поредица от въпроси, които иска да се изяснят предварително и да се вземе решение: „как, къде и кога да стане основаването на организацията; кой да членува в нея: специалисти библиотекари, неспециалисти, библиотекари чиновници, нередовни и доброволни библиотекари (каквито има много в малките читалища), библиотечни деятели и т.н.“ [59], като се изяснят добре и нейните професионални, научни и културни цели.

За да се обсъдят поставените от Станчев и Сестримски въпроси, създаденият под ръководството на В. Класанов Комитет за възобновяване на Българския библиотекарски съюз свиква научна конференция (8.XI.1937, Шумен), в която са поканени да се включат преди всичко професионалните библиотекари в страната. Въпреки незначителния брой на участниците се взема решение за свикването на учредителен конгрес и възобновяването на Съюза, чрез работата на който се цели България да догони културните страни и да се изравни с държавите, в които отдавна съществуват професионални съюзи.

В дискусиата остро се намесва и Тодор Боров – по това време библиотекар в образцово уредената от него библиотека на Българската земеделска кооперативна банка (1931–1944), който с многобройните си публикации в печата е дал знак, че в българското библиотекознание успешно навлиза ерудирана личност с аналитичен ум, сериозни познания и големи професионални възможности.

В статията си „Организация на българските библиотекари“ [12], провокирана от публикациите на Станчев и Сестримски във в. „Мир“, Боров твърдо защитава виждането си, че в България липсват каквито и да е условия за създаването на такъв съюз. Най-съществената пречка според него е, че в страната има едва „дузина професионални библиотекари“ с общи интереси и те са крайно недостатъчни за утвърждаването на самостоятелна професия в условията на съществуващата по това време социокултурна среда.

“Български библиотекари ли? Нима има такава професия в България?” [12] – пита той, съмнявайки се в съществуването ѝ у нас, 70–80 години след признаването ѝ като самостоятелна професия в Европа и Америка. В началото на 1938 г. според изчисленията на Боров във всички библиотеки в страната има около 150 платени „библиотекари“, мнозинството от които „попадат в библиотеките съвсем случайно, по липса на друга работа и остават случайни, за жалост, и до края на библиотечната си кариера, която често не е съвсем недълготрайна“ [12]. Голяма част от българските библиотекари и през тези години са хора, неподготвени за този вид работа, и „за тях библиотекарството си остава докрай една длъжност за изкарване на хляба“ [12].

Като втора съществена причина Боров сочи липсата на разбиране от страна на държавните институции и обществото към библиотеките и професията, поради което състоянието им е функция от отсъствието на каквато и да е държавна инициатива и отношение към тях.

Анализирайки професионалната и културната обстановка в България, Боров далновидно прогнозира, че създаването на браншова организация на библиотекарите у нас ще бъде възможно едва след 40–50 години. През този период държавата трябва да осъзнае ролята на библиотеките в културните процеси на страната, да се открие библиотечно училище и „да влезе библиотекознанието като предмет в Университета“ [12]. Според Боров едва тогава ще има условия да се създаде библиотекарски съюз и у нас.

Свидетелство за неговата прозорливост е фактът, че такъв съюз се ражда точно след 52 години (СБИР, 14.ІІІ.1990 г.).

Избухването на Втората световна война и въвличането на България в нея слагат край на дискусиата и опитите да се организира съюз на българските библиотекари, които остават изолирани и не се приобщават към работата на създадената през 1927 г. Международна федерация на библиотечните сдружения в света (IFLA), насочила усилията си към установяване на полезни международни контакти между световната професионална общност и участието ѝ в перспективни за развитието на библиотеките дейности.

Благодарение на търсенията на две поколения библиотекари през изследвания период у нас се създава и утвърждава европейски модел на желанието от библиотекознанието професионалист. Формират се научни представи за професията и се задълбочават изискванията, отнасящи се до кръга от знания, умения, навици и професионални качества, но създаденият модел е твърде изпреварващ социокултурната среда, в която осъществяват дейността си българските библиотеки. Независимо от това в общественото пространство се утвърждава схващането, че в библиотеките е задължително да работят библиотекари професионалисти, владеещи и основите на библиотекознанието.

Заслуга на К. Величков, Ив. Д. Шишманов, Ст. Аргиров, Я. Хлебаров, д-р Мара Тодорова, М. Димчевска, В. Класанов, Ст. Станчев, Т. Боров и др. е, че те

поставят въпроса за библиотекаря като специално подготвена личност, отговорна за библиотеката, и за изпълнението на неговите основни професионални функции, главната сред които е да постави върху научни основи работата в библиотеката и да осигури постигането на нейните социални цели и задачи.

Именно в рамките на изследвания период в българското библиотекознание твърдо се поставя проблемът за библиотекаря като специалист в полето на своята работа, за обема на неговите знания, както и за възможните пътища за неговата подготовка.

Като резултат от упоритите усилия на две поколения библиотековеди се изгражда и добре обмислена концепция за създаване на специално библиотечно образование в страната.

Поради пречки от политически, икономически и социален характер тя не заработва, но изцяло подготвя почвата за осъществяването ѝ в края на 40-те години на XX век.

Положени са и немалко усилия за изграждане на професионален съюз на библиотекарите, чиито водещи цели са консолидирането и осигуряването на необходимите условия за комуникацията, развитието и утвърждаването на професията и библиотеките в общественото и културното пространство на страната като неотменна част от стратегията на държавната политика в областта на културата. Въпреки че в края на периода се формират някои общи социокултурни ценности, немалка част от библиотекарите се оказват вътрешно неподготвени за диалог и професионално партньорство във и извън страната, с което се обричат на изолация от живота на световната библиотечна общност и от търсенето на пътища за решаване на проблемите на собствения си професионален социум.

Библиография и бележки

1. Антонио Паници (16.IX.1797 г., Брешело, близо до Модена, Италия – 8.IV.1879, Лондон). Завършва Университета в Парма с докторат по право. Участник в движението на карбонарите в Италия. През 1822 г. емигрира, като през 1823 г. се установява в Лондон. Дълги години работи като главен библиотекар и директор (1856–1866) на Библиотеката на Британския музей в Лондон. Внася значителни приноси в теорията и практиката на каталогизацията.

2. **Аргиров**, Стоян. Библиотекарски конгрес в Париж. // *Читалищни вестни*, № 6, 20 юни 1923, с. 2.

3. **Аргиров**, Стоян. Библиотеки за народа. // *Читалище*, 1922, № 4-5, с. 86.

4. **Аргиров**, С. Последният международен конгрес на библиотекарите и библиофилите в Париж. // *Бълг. мисъл*, 1925, № 4-5, с. 475-478.

5. **Аргиров**, Стоян. Професионална подготовка на библиотекаря. // *Д в а д е с е т* и пет години в служба на родната просвета и култура. Юбил. сб. С., 1937, с. 42–50.

6. **Аргиров**, Стоян. Ръководство за уреждане народни, общински, ученически и частни библиотеки. Пловдив, 1898.

7. **Аргиров**, Стоян. Тазгодишният международен конгрес на библиотекарите в Прага. // *Библиотечна мисъл*, № 1, 22 апр. 1926, с. 2.
8. *Библиотечна мисъл*, № 2, 29 апр. 1926, с. 3.
9. *Библиотечна мисъл*, № 3, 7 май 1926, с. 3.
10. **Боднарски**, Б. Ст. Първият конгрес по библиотечно дело в Русия. // *Читалище*, 1911, № 1-3, с. 74-76.
11. **Боров**, Тодор. Моят университет. С., 1991, с. 29.
12. **Боров**, Тодор. Организация на българските библиотекари. // *Бълг. мисъл*, 1938, № 1, с. 59-68.
13. **Боров**, Тодор. От библиотекаря на Шпицвег до съвременния библиотекар. С., Соф. университет, 1946. 20 с.
14. **Боров**, Тодор. Стъпки по пътя на един дълголетник. С., 1992, с. 261-262.
15. **Василев**, Добрин. Нуждата от библиотекарско училище. // *Читалище*, 1942, № 7-8, с. 217-219.
16. **Герджиков**, Васил. Библиотечните съюзи, дружества и конгреси в странство. // *Читалище*, 1915, № 1-3, с. 71-88.
17. **Данчови**, Никола и Иван. Българска енциклопедия. Т. 1. А-Ж. С., 1936, с. 129.
18. **Двадесет и пет години в служба на родната просвета и култура**. Юбил. сб. С., 1937, с. 321.
19. **Дивногорцев**, А. Международные библиотечные связи России. Истор. очерк. М., 2001, с. 55-59.
20. **Димитров**, Кр. Българската интелигенция при капитализма: Професионална, генетична и социално-класова структура. С., 1955, с. 21.
21. **Димчевска**, Маргарита. Библиотекарят. // **Д в а д е с е т** и пет години в служба на родната просвета и култура. С., 1937, с. 99-102.
22. **Димчевска**, Маргарита. Българска кооперативна книжнина [излязла до 1931 г.]. [Библиогр.]. С., печ. Книпеграф, 1931. 123 с.
23. **Димчевска**, М. Модерни библиотечни сгради. // *Бълг. книга*, 1930, № 1, с. 64-68.
24. **Димчевска**, Маргарита. Рационализация на машинописната служба. С., Инст. за стоп. рационализация, 1947. 24 с.
25. Димчевска се проявява и като библиограф [22] и като преводачка от английски език [41], но не е харесвана нито от д-р Павел Орешков, нито от Тодор Боров. За нейния книгопис първият намира, че не е от особена полза нито за специалисти, нито за широката публика, а (обвинявайки я в подмазване чрез начина на аотиране) – най-вече бил полезен единствено за неговата авторка [54], като „пропуска“ да отбележи, че тя посочва авторите на няколко анонимни или подписани с псевдоним книги, които и до днес остават неразкрити от националната библиография. Боров пък с насмешка я нарича „перманентен кандидат за директор на Народната библиотека от 20 години насам“ [31], макар по-късно да признава, че като американска възпитаничка и гореща привърженичка на американските библиотечностроителни възгледи била отстранена от ръководството и един добър професионален библиотекар [14] си е отишъл, несправедливо огорчен от библиотеката.

В средата на 1934 г. на мястото на подалия оставката си д-р Павел Орешков тя е

назначена за главен библиотекар и завеждащ отдела за чуждестранни книги, като работи и над правила за каталогизация, в които прилага принципите на англо-американската инструкция. Като главен библиотекар, заместник-директор, а от 1.X.1934 г. до 14.V.1935 г. и изпълняващ длъжността директор на Народната библиотека, осъществява редица ръководни, административни и изпълнителски задачи, поради които не успява да завърши правилата за библиографско описание, над които работи.

В статията си „Пионерките в българското библиотечно дело“ изследователката Жоржета Назърска изнася малко известни факти от активната обществена дейност на Димчевска като постоянен член на Дружеството на българките с висше образование – първата организация на висшата българска женска интелигенция с пацифистки и феминистки идеи, президент на Асоциацията на възпитаничките на Американския колеж и библиотекар на Лигата на говорещите английски език в България [42], които ѝ създават интересни контакти и ѝ предоставят възможности за динамично общуване с женския елит на страната, показал съпричастие и отвореност към идеите на редица световни дамски формации, културни дружества и асоциации.

След 9.IX.1945 г. и установяването на тоталитарния режим, който грубо се намесва в работата на културните институции и творците, ограничава тяхната свобода и налага насилствено единомислие, Димчевска е обявена за „американка“ и е принудена да напусне Народната библиотека. Известно време работи в Института за стопанска рационализация и публикува брошура с предложение за подобряване на дейността на машинописната служба [24], в която заема длъжност на редова машинописка.

По сведения на нейна сродница (Мария Димчевска – бивша оперна певица), със съдействието на близък роднина, работещ в системата на МВР (Найден Димчевски), в края на 40-те години успява да замине за САЩ при сестра си, откъдето и двете не се завръщат в България.

С какво се е занимавала Димчевска в Денвър, как е реализирала своите знания, идеи и енергия, оставила ли е архив, каква е съдбата му са въпроси, чиито отговори остават в сферата на неизвестността, но ми се иска да вярвам, че и от двете сестри са останали документи, по които би могла да се изследва участието на едни от първите български интелектуалки, чиито дни завършват в САЩ. Може би някой ще се заинтересува и от досега отпусканата стипендия за докторанти по „Библиотечно-информационни науки“ от фондацията на името на Естер Димчевски, в която вероятно има сведения и за нейната учредителка, и се пази не само нейното завещание, но и личният ѝ архив.

26. Доклад до Министерския съвет № 11739 от 15 май 1923 г. // *Читалищни вестни*, № 5, 1 юни 1923, с. 4.

27. Докладът ѝ е донесен от В. Йорданов, който по това време е и редактор на сп. „Училищен преглед“. Вж. [68].

28. Йорданов, Велико. История на Народната библиотека в София. С., 1930, с. 106.

29. Йорданов, Велико. Лайпциг и българите. С., 1938, с. 137-138.

30. Казасов, Димо. Някогашните наши градове. С., 1975, с. 181 и сл.

31. Калайджиева, К. Материали за историята на Народната библиотека 1944-1978. С., 2003, с. 65.

32. Камерани-Годорова, Мара. Американски куриер. // *Лит. глас*, № 136, 3 ян. 1932, с. 5.

33. **Касъров**, Лука. Енциклопедичен речник. Т. 1. Пловдив, 1899, с. 132.

34. **Класанов**, Васил. Длъжности и качества на библиотекаря. // *Библ. мисъл*, № 7, 17 юни 1926.

35. **Класанов**, В. Пенсия за читалищните служители. // *Библ. мисъл*, № 5, 27 май 1926, с. 1.

36. **Книголюбов**, В. Български библиотечарски съюз. // *Библиотечар* (Шумен), 1938, № 1, с. 18-23.

37. **Книголюбов**, В. Български библиотечарски съюз. // *Библ. мисъл*, № 6, 3 юни, 1926, с. 1.

38. **Книголюбов**, В. Основен недъг на нашите библиотеки. // *Библ. мисъл*, № 1, 22 апр. 1926.

39. *Книжовник*, 1910, № 1, с. 33.

40. Л. Б. Хавкина, директор на Института по библиотекознание към Библиотека-та „В. И. Ленин“ в Москва, е един от най-големите специалисти в СССР по въпросите на чуждестранните и особено на американските библиотеки. Владеенето на 12 чуждестранни езика (английски – свършено) улеснява общуването ѝ с чуждестранните специалисти и свободното изучаване на трудовете им. В края на август 1926 г. Хавкина е „изпратена“ от Наркомпроса на РСФСР в САЩ на международна конференция, посветена на 50-годишнината на Американската библиотечна асоциация (ALA). За първи път след 1910 г. руски представител участва в международен библиотечен форум. Американците настоявали на юбилейния им конгрес съветският делегат да ги запознае със съвременното положение на съветските библиотеки. Заминаването ѝ за САЩ е предшествано от дълга бюрократична епопея. За да възпрепятства пътуването ѝ, комисията, командироваша зад граница, знаейки ограничените ѝ финансови възможности, ѝ разрешава да пътува „за своя сметка“. След като тя съобщава на ALA, че не е в състояние да пристигне на конгреса, американците я уведомяват, че ще поемат изцяло разходите ѝ и едва след това тя получава задграничен паспорт. Пристигайки в САЩ две седмици преди откриването на конференцията, тя се среща с американски библиотечари, учени, педагози, литератори и работници, като си изяснява какви въпроси от съветското библиотечно дело интересуват американците. Върху основата на тези беседи Хавкина внася корекции в доклада си, който изнася на конференцията.

В частни разговори по време на конференцията американските библиотековеди споделят с Хавкина, че са искали точно нея да видят като делегат на СССР, тъй като я познават добре и ѝ вярват.

Така Хавкина става първият представител на библиотечарите от СССР, посетил САЩ, и дава свой принос в процеса на културното съветско-американско сближаване.

След приключването на конференцията Хавкина чете лекции на английски език в библиотечните училища към Бостънския и Кливлъндския университет и на френски език в библиотечното училище в Париж, където спира по пътя към СССР. В отчета си за командировката в САЩ Хавкина отбелязва: „Аз чувствам върху себе си за сетен път, колко много дават и задграничното пътуване, и международния конгрес – в смисъл на улавяне на всичко ново, и в смисъл на подема на енергия, който се обуславя от възможността да се покаже на чужденците как ние вървим напред.“

През същата 1926 г. Хавкина е избрана за действителен член на Американската библиотечна асоциация.

Разбира се, през октомври 1928 г. Хавкина е отстранена от ръководството на Института по библиотекознание (официално тя е принудена да си подаде оставката поради здравословни причини), но нейният авторитет зад граница е толкова голям, че през следващата 1929 г. Наркомпросът на РСФСР е принуден да я изпрати заедно с директорката на библиотеката на Комунистическата академия Хенриета Дерман на Първия международен библиотечно-библиографски конгрес в Италия, организиран от създадената през 1927 г. Международна федерация на библиотечните асоциации – IFLA. Пътуването ѝ отново е предшествано от задкулисни неприятности. (Тази информация е взета от книгата на А. Дивногорцев [19].)

41. **Маршал**, Едисън. Момичето от Индия. Авториз. прев. от англ. Маргарита Димчевска. С., печ. Книпеграф [1937]. 232 с.; [2. изд.]. С., Плеяда, 1992. 172 с.

42. **Назърска**, Жоржета. Пионерките в българското библиотечно дело. // *Библиотека*, 2006, № 6, с. 36.

43. **Наставление** монастирскому библиотекарю. // *Ч т е н и я* в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. Кн. 1. Ч. 4. М., 1896, с. 17-18.

44. **НБКМ БИА**, ф. 35, а.е. 95, л. 16-17.

45. **НБКМ БИА**, ф. 35², а.е. 12, л. 101-103.

46. **НБКМ БИА**, ф. 35², а.е. 12, л. 123.

47. **НБКМ БИА**, ф. 35², а.е. 12, л. 124.

48. **НБКМ БИА**, ф. 35², а.е. 12, л. 76-103.

49. **НБКМ БИА**, ф. 35², а.е. 12, л. 78.

50. **НБКМ БИА**, ф. 35², а.е. 12, л. 83.

51. **НБКМ БИА**, ф. 35², а.е. 12, л. 93.

52. **НБКМ БИА**, ф. 287, а.е. 20, л. 63-70.

53. **Окръжно** № 19882 от 16 декември 1896. // *С б о р н и к* на окръжните писма, издадени от Министерството на народното просвещение през 1894–1896. С., 1897.

54. **Орешков**, Павел. Един кооперативен книгопис. С., 1931.

55. **Ортега-и-Гасет**, Хосе. Мисията на библиотекаря. Прев. Николай Николаев; Под ред. на Живка Драгнева. С., 1948, с. 9.

56. **Полувековна** България. Ред.-издател Евгения Марс. С., 1929, с. 339.

57. **Правилник** за библиотеката при Висшето училище. С., 1900, с. 39.

58. **Правилник** за курс и изпит на пазители и за стаж и изпит библиотекарски в народните библиотеки, Университетската библиотека и библиотеката на Висшето техническо училище. // *Държ. вестник*, № 77, 7 апр. 1943.

59. **Сестримски**, Иван. Организиране на българските библиотекари. // *Мир*, № 11134, 3 септ. 1937, с. 3.

60. **Станчев**, Стефан. Библиотеката и библиотекарят. // *Читалище*, 1939, № 3-4, с. 69-73.

61. **Станчев**, Стефан. Съборът на югославските библиотекари: Поука за нас. // *Мир*, № 11122, 19 авг. 1937, с. 3.

62. Създаден през 1409 г., Лайпцигският университет винаги е бил едно от най-изявените духовни и образователни средища не само за Германия, но и в света. Затова и българското присъствие в него е доста силно. Само за две десетилетия от 1879/1880 до 1900 г. в него са учили 100 български студенти (мъже). Първата българска студентка,

записала се да учи филология, постъпва през 1912/1913 г. По-късно броят на следващите тук българи се увеличава значително и през 1922/1923 г. в него учат 161 мъже и 44 студентки. От първите сто завършили в Лайпциг 5-има стават министри, 20 – професори в СУ, 35 – гимназиални учители, директори на средни училища, началници и главни инспектори при МНП, 3-ма са директори на Народната библиотека в София (Беньо Цонев, Пенчо Славейков и Велико Йорданов), 2-ма са директори на музеи (Археологическия и Етнографския), 2-ма са управители на големи здравни заведения, други ръководят културни, финансови и стопански институции, т.е. те са голяма част от интелигенцията, ръководила България през първите десетилетия след Освобождението.

Оказва се, че през 1929 г. 34 от професорите в Софийския университет са следвали или специализирали в Лайпциг (17 в Историко-филологическия факултет, 9 във Физико-математическия и 9 в Юридическия) [28].

63. **Татищев**, В. Н. Избранные произведения. Ленинград, 1979, с. 175.

64. **Тодорова**, Мара. Библиотечна подготовка. // *Читалище*, 1923, № 9-10, с. 133-136.

65. **Тодорова**, Мара. Длъжност и качества на библиотекаря. // *Читалищни вестни*, № 5, 1923, с. 2.

66. **Тодорова**, Мара. Трудностите при библиотекарския курс. // *Читалищни вестни*, № 12, 13 окт. 1923, с. 2.

67. **Устав** Студийный по списку XII в. // *Источники по истории русского языка*. М., 1976, с. 130.

68. *Училищен преглед*, 1929, № 8, с. 1148-1154.

69. **Хавкина**, Л. Б. Юбилейният конгрес на американското библиотечно сдружение: ALA. // *Читалище*, 1929, № 1-2.

70. **Хлебаров**, Ячо. Библиотекарят и неговата подготовка. // *Читалище*, 1911, № 4-5, с. 122 и сл.

71. **ЦДИА**, ф. 177, оп. 2, а.е. 290, л. 5-9.

72. **ЦДИА**, ф. 1324, оп. 1, а.е. 181, л. 56-60.

73. **ЦДИА**, ф. 1324, оп. 1, а.е. 29, л. 6.

74. **ЦДИА**, ф. 1324, оп. 1, а.е. 32, л. 1-4.

75. *Читалищни вестни*, № 6, 20 юни 1923.

76. **Camerani-Teodorova**, M. Les tendances de la bibliopsychologie. // *Primo Congresso mondiale delle biblioteche e di bibliografia*. Roma-Venezia, 15-30.VII.1929. In 6 v. V. 5. Roma, 1933, p. 70-82.

77. **Dewey**, Melvil. The American Library Association. // *Library Journal*, 1876, № 2, с. 245.

**ВИЗИЯ НА ПРОФЕССИЮ БИБЛИОТЕКАРЯ,
БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И СОЗДАНИЕ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СЪЮЗА
В БОЛГАРСКОМ БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИИ**

Мария Младенова

Резюме

Настоящая статья является результатом исследования трёх библиотековедческих проблем в историческом плане – от Освобождения Болгарии до середины 40-х годов XX века.

На основании публикаций К. Величкова, С. Аргирова, Я. Хлебарова, М. Димчевской, В. Класанова, Т. Борова и др. исследованы зарождение и развитие визии на профессию библиотекаря и утверждение европейских взглядов на неё в болгарском культурном пространстве.

Очерчен путь идей и точек зрения на необходимость организации специального библиотечного образования в стране.

Выяснены и точки зрения известных болгарских библиотековедов на необходимость создания профессионального союза библиотекарей, его цели и задачи и его роль в исполнении социальных функций профессии и библиотек в национальном и международном аспекте.

Проанализированы и факторы, которые препятствуют полноценному и целостному осуществлению идей и замыслов двух поколений библиотечных работников.

**A VIEW ON THE PROFESSION OF A LIBRARIAN,
LIBRARY EDUCATION AND PROFESSIONAL ALLIANCE
IN BULGARIAN LIBRARY SCIENCE**

Maria Mladenova

Abstract

The paper is the result of investigation of three library science problems in a historical aspect – from the Liberation of Bulgaria till the middle 40's of the XX century.

On the basis of publications of K. Velichkov, S. Argirov, Y. Hlebarov, M. Dimchevska, V. Klasanov, T. Borov, etc. the formation and development of the view on the library profession and acceptance of European points of view on it in the Bulgarian cultural space are investigated.

The way of the ideas and concepts on the necessity of organizing special library education in the country is outlined.

Points of view of famous Bulgarian library scientists on the necessity of establishment of a professional union of librarians, on its aims and tasks, on its role in efficient accomplishment of social functions of the profession and libraries in the national and international aspect are clarified.

Factors hindering adequate and entire realization of ideas and intentions of two generations of librarians are analyzed.